

ΧΡΟΝΙΚΑ זכרונות

ΟΡΓΑΝΟ ΤΟΥ ΚΕΝΤΡΙΚΟΥ ΙΣΡΑΗΛΙΤΙΚΟΥ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟΥ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

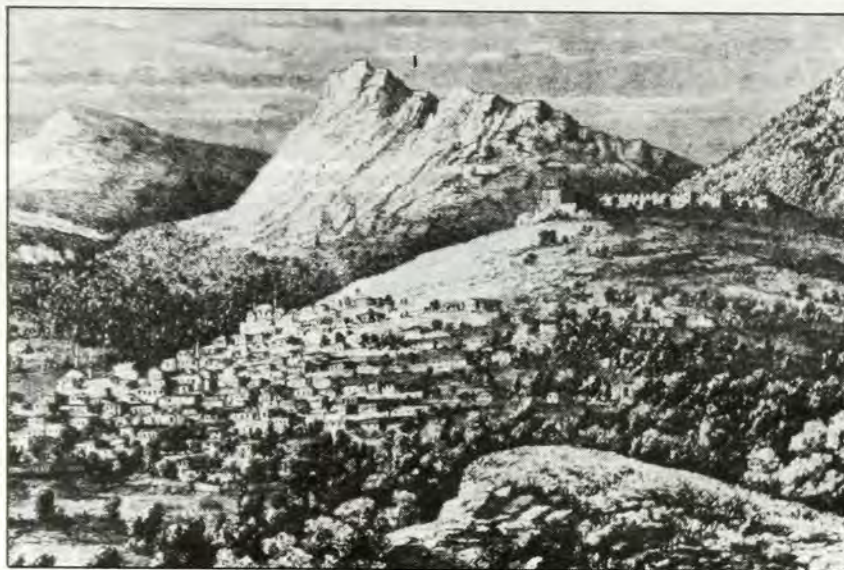
ΕΤΟΣ ΙΑ' • ΑΡΙΘΜ 98 • ΔΕΚΕΜΒΡΙΟΣ 1987 - ΙΑΝΟΥΑΡΙΟΣ 1988 • ΚΙΣΛΕΒ - ΤΕΒΕΤ 5748

מֵאֲנֵי צֶדֶק אֲבֵנֵי צֶדֶק אִפֶּת צֶדֶק וְהֵן צֶדֶק יְהוָה לָבָם

«Ζύγια δίκαια, σταθμά δίκαια, ἐφά δίκαιον
καί ἵν δίκαιον, θέλετε ἔχει»

(Λευ. 19:36)

ΤΡΙΚΑΛΑ: Γκραβούρα του καλλιτέχνη Α. Κόμη (από τὰ «Τρικαλινά», τόμος β', σελ. 122).

Σ' ΑΥΤΟ ΤΟ ΦΥΛΛΟ:

● Τό μεγαλύτερο μέρος του σημερινού φύλλου είναι αφιερωμένο στην **Ισραηλιτική Κοινότητα Τρικάλων**. Η Κοινότητα αυτή, όπως και οι υπόλοιπες του ελληνικού χώρου, ξεκληρίστηκε από τους Ναζί. Όπως γράφει η τοπική εφημερίδα «Πρωινός Λόγος» (27.2.1981), έπειτα από 37 χρόνια:

«**Μ**ιά θλιβερή επέτειο είχανε την Τρίτη οι συμπολίτες Ισραηλίτες. Πριν 37 ολόκληρα χρόνια, στις 24 Μαρτίου του 1944, τὰ γερμανικά ναζιστικά στρατεύματα κατοχής είχανε εξαπολύσει τό άγριο πογκρόμ τους κατά των Έβραίων των Τρικάλων. Πριν ακόμα χαράξει ή αύγή της μέρας εκείνης, ολόκληρη ή περιοχή όπου βρίσκονται πάντοτε τὰ σπίτια των μελών της Ισραηλιτικής Κοινότητας της πόλης μας, γνωστή με τ' όνομα «έβραϊκά», κυκλώθηκε (μπλοκαρίστηκε) σέ όλη της την έκταση από ισχυρές γερμανικές δυνάμεις. Όλοι οι δρόμοι πού οδηγούν σ' αυτή, ή Γ. Κονδύλη, Πλούτωνος, Καραϊσκάκη, Σωκράτους, Άθ. Διάκου κ.ά., είχανε κλειστεί από καμιόνια και είχανε στηθεί σέ κάθε γωνία πρόχειρα πολυβολεία, ενώ οι Γερμανοί με τ' αυτόματα στά χέρια τους έσπαζαν τις πόρτες των σπιτιών και βγάζανε από αυτά όσους Ισραηλίτες βρίσκανε με άγριες φωνές πού θύμιζαν γαυγίσματα σκυλιών. Τούς επιβίβαζαν σέ «κλούβες» πού ήτανε σταθμευμένες σέ διάφορα σημεία. Λίγοι εύτυχώς ήτανε οι Ισραηλίτες πού πιάστηκαν. Οι περισσότεροι είχανε φύγει από την πόλη, άλλοι κρύβονταν στά γύρω χωριά ντυμένοι χωριάτες κι άλλοι είχανε καταφύγει στό βουνό ένταχθέντες στίς ανταρτικές ομάδες. Άλλά άνάμεσα σ' αυτούς πού πιάστηκαν, ήτανε και αρκετοί πού είχαν φύγει από καιρό από την πόλη μας, αλλά τελικά ξαναγύρισαν, γιατί πίστεψαν

πώς δέν θά τούς ένοχλούσαν οι Γερμανοί. Όμως τὰ πράγματα εξελίχθηκαν έντελώς διαφορετικά, με αποτέλεσμα νά χαθούν σχεδόν στό σύνολό τους στά γερμανικά στρατόπεδα συγκεντρώσεως και στά κρεματόρια. Καί ήτανε αυτοί κυρίως γυναικόπαιδα και γέροντες. Την ίδια μέρα και ώρα είχε εξαπολυθεί τό πογκρόμ κατά των Έβραίων και στίς άλλες θεσσαλικές πόλεις. Ιδιαίτερα στή γειτονική Λάρισα είχανε πιαστεί πίο πολλοί άπ' έδω Έβραίοι, οι όποιοι βλέποντες νά πλησιάζει τό τέλος της γερμανικής κατοχής, είχανε πιστέψει πως δέν θά γινόνταν τό άγριο εκείνο πογκρόμ των ναζιστών».

● Συναφή είναι και τὰ άποσπάσματα του άρθρου του R. Lawless για τούς **Έβραίους της Θεσσαλίας στά χρόνια της Τουρκοκρατίας**.

● **Η στάση του Πάπα** άπέναντι στους Έβραίους σ' ό,τι άφορά τό Όλοκαύτωμα και τό ρόλο του Κ. Βαντχάιμ κατά τη ναζιστική περίοδο, άποτελεί τό θέμα του άρθρου του κ. Edgar Bronfman

● Ένα πορτραίτο του Joseph Brodsky, του φετινού κατόχου του βραβείου Νόμπελ Λογοτεχνίας 1987, παρουσιάζει ό κ. **Τ. Μάρτης**.

● **Η μάχη για τὰ Έλγίνεια**, πού δίνει στίς ΗΠΑ μέ πίστη στά έλληνικά δίκαια ή όμόθρησκη κ. Γκάλια Κέμης, περιγράφεται στό άρθρο του κ. **Τ. Καρπουτζόγλου**.

● Τέλος, στό φύλλο αυτό περιλαμβάνεται ένα χρήσιμο βοήθημα για τούς τακτικούς άναγνώστες του περιοδικού μας: **Εύρετήριο κατά συγγραφείς και κατά θέμα των περιεχομένων** των πρώτων δέκα τόμων των **Χρονικών** (1977 - 1987). Τό Εύρετήριο αυτό θά βοηθήσει τούς μελετητές της ιστορίας του Έλληνικού Έβραϊσμού.

ΕΙΚΟΝΑ ΕΞΩΦΥΛΛΟΥ: Παλιά φωτογραφία της Ισραηλιτικής Κοινότητας Τρικάλων

(Φωτ.: Έβραϊκό Μουσείο της Ελλάδας)

”Αλλη μιά φορά ἀπεγοήτευσε ό Πάπας τούς Έβραίους

Του κ. EDGAR M. BRONFMAN

Η όμιλία του Πάπα Ιωάννη Παύλου Β' ένώπιον 206 Έβραίων ήγετών που συγκεντρώθηκαν στο Μαϊάμι στις 11 Σεπτεμβρίου 1987, χαιρετίσθηκε από ό-ρισμένους σάν μιά «νέα άρχή» στις σχέσεις Βατικανού - Έβραίων. «Άλλη μιά νέα άρχή» μετά σχεδόν από κάθε επίθεση του Βατικανού που έπιδεινώνει τίς σχέσεις Βατικανού - Έβραίων.

Τό 1985 τό Βατικανό εξέδωσε τίς «Σημειώσεις για τόν όρθό τρόπο παρουσιάσεως των Έβραίων και του Ιουδαϊσμού στο κήρυγμα και τήν κατήχηση της Ρωμαϊκής Καθολικής Έκκλησίας». Αυτό τό έγγραφο που αποτέλεσε άφορμή για κάποια συζήτηση του Όλοκαυτώματος και του δεσμού των Έβραίων με τό Ισραήλ, στις όποιες υπήρξε άφορμή τόν Οκτώβριο του ίδιου έτους για μιά «νέα άρχή» στις σχέσεις με τή μορφή μιάς διασκέψεως Έβραίων - Βατικανού, στη Ρώμη.

Τό 1986 ό Πάπας αναφέρθηκε σε τρία κηρύγματά του στην έβραϊκή εϋθύνη για τόν θάνατο του Ιησού. Άκολουθήθηκε από τή «νέα άρχή» με άφορμή τήν επίσκεψη του Πάπα στην κεντρική Συναγωγή της Ρώμης, στις 13 Απριλίου 1986.

Φέτος οι σχέσεις Βατικανού - Έβραίων υπέστησαν δύο ελαφρά παπικά πλήγματα. Τό πρώτο ήταν ή άγιοποίηση, κατά τή διάρκεια της έπισκέψεως του Πάπα στη Δυτική Γερμανία, της Άδελφής **Τερέζας Μπενεντίκτα**, που πέθανε σε θάλαμο αερίου στο Άουσβιτς. Η Άδελφή Τερέζα, προσήλυτη στον Ρωμαιοκαθολικισμό, γεννήθηκε ως Έντιθ Στάιν και ήταν Έβραία. Έπικρατεί εύρέως μεταξύ Έβραίων ή αντίληψη ότι ή άγιοποίηση ήταν προσπάθεια για τήν οικουμενοποίηση του Όλοκαυτώματος και τήν απόκρυψη της εϋθύνης της Καθολικής Έκκλησίας γι' αυτό.

Τό δεύτερο ήταν ή παπική άκρόαση που παραχωρήθηκε στο Κούρτ Βαλντχάιμ κατά τήν όποία ό Πάπας απέφυγε νά θίξει τό ναζιστικό παρελθόν του κ. Βαλντχάιμ και τήν απόκρυψή του, γεγονός που κατέστησε ικανό τόν κ. Βαλντχάιμ νά αναδειχθεί σε Γενικό Γραμματέα του Όργανισμού Ηνωμένων Έθνών. Άλλη μιά φορά οι σχέσεις Βατικανού - Έβραίων χρειάσθηκαν μιά «νέα άρχή».

Ένα διήμερο συναντήσεων που έλαβε χώρα στη Ρώμη, στις άρχές Σεπτεμβρίου 1987 συμπεριελάμβανε μιά 75λεπτη σύνοδο, κατά τήν όποία ό Πάπας άκουσε τίς ά-

νησυχίες έννέα Έβραίων ήγετών, χωρίς νά άπαντήσει άμεσα και ικανοποιητικά πάνω σ' αυτές.

Η ήμερήσια διάταξη της συναντήσεως των ήγετών στη Ρώμη περιελάμβανε τέσσερις τομείς ενδιαφέροντος: α) Η πρόσφατη αύξηση του αντισημιτισμού, β) ή τάσις του Βατικανού νά άμφισβητεί τήν κεντρική διάσταση του πλήγματος που υπέστησαν οι Έβραίοι κατά τό Όλοκαύτωμα και ή προσπάθεια οικουμενοποίησης, άκόμη και έκχριστιανισμού αυτού, γ) οι αντιφατικές παπικές δηλώσεις περί Έβραίων και Ιουδαϊσμού και δ) οι διπλωματικές σχέσεις άνάμεσα στην Άγία Έδρα και τό Ισραήλ.

Έπειδή τά θέματα αυτά έθίγησαν με άσάφεια στη Ρώμη, όρισμένοι ήλπισαν και άνέμεναν ότι ό Πάπας θά αναφερόταν σ' αυτά στο Μαϊάμι, κατά τήν πρώτη όμιλία του ένώπιον μεγάλου έβραϊκού άκροατηρίου, μετά τό γεγονός της συναντήσεως με τόν Βαλντχάιμ.

Άς εξετάσουμε τώρα τήν αντιμετώπιση αυτών των θεμάτων στην όμιλία του.

Καμιά άναφορά δέν υπήρξε κατ' αυτήν για τήν αύξηση του αντισημιτισμού στην Αύστρια ή άλλου κατά τόν χρόνο που πέρασε. Ό Πάπας αναφέρθηκε σε δηλώσεις του Πάπα Πίου ΙΑ', τό 1935 και 1938, ή πρώτη κατά του φυλετικού αντισημιτισμού και ή δεύτερη κατά του ναζισμού. Ό αντισημιτισμός, όμως, είχε ήδη προδιαγραφεί 10 χρόνια νωρίτερα, σε διάταγμα του Βατικανού του 1928. Έπυσήμως δέ δέν κατεδικάσθηκε από τό Βατικανό παρά τό 1974.

Ό Πάπας ύποστήριξε μιά κοινή Ιουδαϊκοκαθολική μελέτη του αντισημιτισμού και του Όλοκαυτώματος, λέγοντας ότι πρόκειται νά συνταχθεί ένα έγγραφο της Καθολικής Έκκλησίας επί του θέματος. Έκτοτε δέν υπήρξε καμιά δήλωση, είτε δημόσια είτε προς Έβραίους συμελετητές σχετικά τή μορφή και τό περιεχόμενο αυτού του εγγράφου, ούτε επί της ισχύος του εγγράφου αυτού στα πλαίσια της πολιτικής του Βατικανού.

Ό Πάπας όντως άνεγνώρισε τό πασίγνωστο γεγονός του Όλοκαυτώματος. Άποτελεί όμως μη εύχάριστο σχολιασμό τό ότι αυτή ή άναγνώριση θεωρείται πρόσδος, μετά δύο περίπου δεκαετίες σχέσεων Βατικανού - Έβραίων (χρονολογούμενων από τή διακήρυξη της Β' Συνόδου του Βατικανού «Nostra Aetate» — «Στήν Έποχή μας» — όπου γίνεται έκκληση για «άδελφικό διάλογο»).

ΑΛΛΗ ΜΙΑ ΦΟΡΑ ΑΠΕΓΟΝΤΕΥΣΕ Ο ΠΑΠΑΣ ΤΟΥΣ ΕΒΡΑΙΟΥΣ

Ο Πάπας άντλησε στη συγκεκριμένη ομιλία του θέμα-
τα από παλαιότερες δηλώσεις του σχετικά με το Όλο-
καύτωμα. Η πλέον δυσοίωνη μεταξύ αυτών ήταν η ύπε-
ράσπιση από μέρους του της συμπεριφοράς του Πάπα
Πίου ΙΒ' κατά τη διάρκεια του Όλοκαυτώματος.

Ο Πάπας υπερασπίστηκε τον Πάπα Πίο ΙΒ' κατά την
πρώτη συνάντησή του με Έβραίους το 1979. Έκτοτε, ό-
μως, κατά τα όκτώμισια χρόνια που μεσολάβησαν δεν τό
είχε ξαναεπιχειρήσει. Τό γεγονός αυτό σέ συνδυασμό
μέ την υπεράσπιση του Πάπα Πίου που πρόσφατα εξέ-
δωσε ή Έθνική Συνδιάσκεψη Καθολικών Έπισκόπων
μπορεί νά μās δώσει μιά σημαντική πρόσβαση στη σκέ-
ψη του Βατικανού σχετικά μέ τό περιεχόμενο του σχε-
διαζόμενου έγγραφου γιά τό Όλοκαύτωμα.

Ο Πάπας απέφυγε νά θίγει την υπόθεση που προκά-
λεσε τίς έκτακτες συναντήσεις στη Ρώμη: την ακρόαση
Βαλντχάιμ. Στη Ρώμη ή Έπιτροπή του Βατικανού γιά τίς
θρησκευτικές σχέσεις μέ τούς Έβραίους είχε «αναγνω-
ρίσει τή σοβαρότητα καί την υποχρέωση ευαισθησίας
της Έκκλησίας» απέναντι στην αγανάκτηση των Έ-
βραίων γιά την ακρόαση. Όμως, ό Πάπας δέν αναφέ-
θηκε στον κ. Βαλντχάιμ ούτε στη Ρώμη ούτε στό Μαϊάμι,
που έμίλησε ενώπιον Έβραίων. Τουναντίον, αναφέρθη-
κε στον κ. Βαλντχάιμ κατά τή συνομιλία του μέ δημοσιο-
γράφους μιά μέρα νωρίτερα, κατά την πτήση από Ρώμη
πρός Μαϊάμι. Όταν έρωτήθηκε αν πιστεύει τώρα ότι ή ά-
κρόαση υπήρξε σφάλμα, ό Πάπας απήντησε: «Όχι. Ή-
ταν άπαραίτητη».

Άφου ήταν μιά όμιλία που άπευθύνετο προς Έ-

βραίους, άκόμη δηλαδή μιά «νέα άρχή», δέν περιείχε κα-
μιά δήλωση που νά άντικρούει τό πνεύμα των σχέσεων
Βατικανού - Έβραίων.

Έπί ένα διάστημα Καθολικοί εκπρόσωποι ύποστήρι-
ζαν ότι τό θέμα των διπλωματικών σχέσεων Βατικανού -
Ίσραήλ είναι πολιτικό καί ότι ή Άγία Έδρα δέν έχει θεο-
λογικές άντιρρήσεις γιά παρόμοιες σχέσεις: τούτο έπα-
ναβεβαιώθηκε κατά τίς συναντήσεις στη Ρώμη. Ο Πά-
πας, όμως, δέν έθιξε τό θέμα στό Μαϊάμι.

Η συνάντηση στό Μαϊάμι αναφέρεται ότι έλαβε χώρα
σέ εγκάρδια άτμόσφαιρα. Η έγκαρδιότητα άποτελεί έπι-
βοθητικό στοιχείο γιά τον διάλογο, δέν άποτελεί όμως
αυτοσκοπό. Ο καθένας εκεί δέχθηκε τον Πάπα, όπως
καί σέ όλες τίς συναντήσεις κατά τό παρελθόν, ως ένα
μεγάλο ήθικό διδάσκαλο καί όλοι έπιθυμούσαν ή συνάν-
τηση αυτή νά πετύχει.

Δυστυχώς, τό μέτρο της έπιτυχίας συνίσταται στό ότι
ή όμιλία του Πάπα δέν δημιούργησε καινούργιους σκο-
πέλους καί ότι όλα τά παλιά προβλήματα είναι άκόμη μα-
ζί μας — γιά νά άντιμετωπισθούν, χωρίς άμφιβολία, σέ
κάποια άλλη «νέα άρχή». Ο διάλογος είναι βέβαια, άπα-
ραίτητος, γιά έναν άμοιβαίως άποδεκτό σκοπό. Οί Έ-
βραίοι όμως πρέπει νά εκτιμήσουν τό γεγονός ότι κατά
τήν έπόμενη φορά που τό Βατικανό θά έπιδείξει ένδια-
φέρον γιά άκόμη μιά «νέα άρχή», αυτή ή «άρχή» θά πρέ-
πει νά συνοδεύεται από έβραϊκή άξιοπρέπεια καί από
μέρους του Βατικανού από ουσία.

(Ο κ. Edgar M. Bronfman είναι πρόεδρος του Παγκόσμιου Έβραϊκού Συνε-
δρίου. Άναδημοσίευση από τούς: «New York Times», 26.9.1987).

Έιρουσαλήμ. Ο ύπουργός Έξωτερικών Κάρολος Παπούλιας έκλεισε τά μάτια μπροστά στην άναμνηστική πλάκα (Μουσείο «Γιάнт Βασέμ»), γιά τούς 60.000 Έβραίους της Έλλάδος που χάθηκαν στό χιτλερικά στρατόπεδα.

(Έφημ. «Άκρόπολις» 3.12.87)

Τρίκαλα: 'Η είσοδος της πόλης και τὸ φρούριο

(Φωτ. τοῦ Δ. Μιχαηλίδη ἀπὸ τὴ συλλογὴ τοῦ Δ. Στεργιόπουλου)

ΟΙ ΕΒΡΑΙΟΙ ΣΤΗ ΘΕΣΣΑΛΙΑ ΚΑΤΑ ΤΗΝ ΤΟΥΡΚΟΚΡΑΤΙΑ

Τοῦ κ. Richard I. Lawless

Ἀπὸ τὸ ἄρθρο τοῦ κ. R. Lawless μὲ τίτλο «Ἡ οἰκονομία καὶ ὁ χώρος τῆς Θεσσαλίας κατὰ τὴν τουρκοκρατία», πού δημοσιεύει τὸ περιοδικό «Τρίκαλινά», (τόμος 1ος, Τρίκαλα 1981) ἀπὸ τὸ βιβλίο *An Historical Geography of the Balkan* (Λονδίνο: Academic Press Inc. Limited, 1977), ἀναδημοσιεύουμε τὸ παρακάτω ἀπόσπασμα.

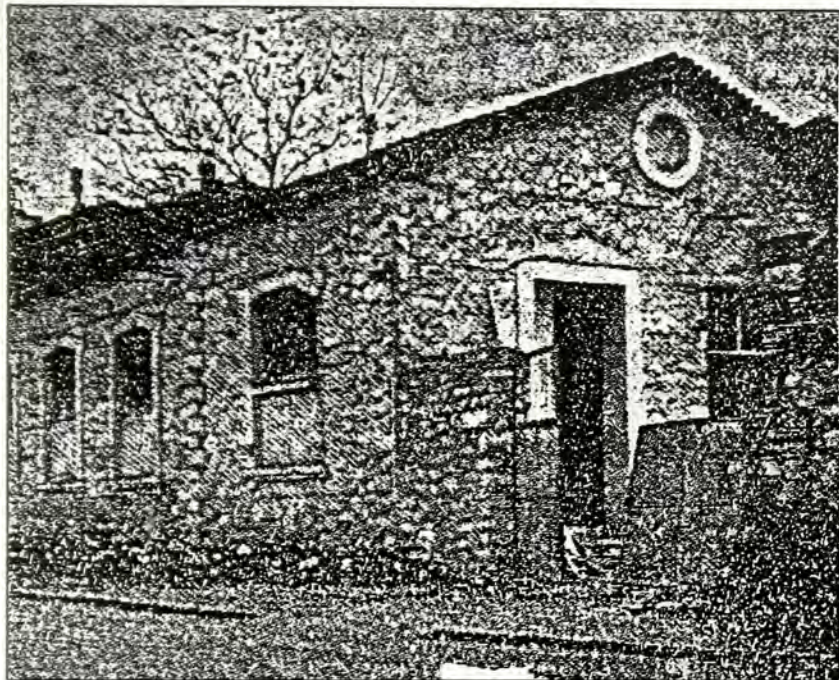
Οἱ πρώτοι αἰῶνες τῆς ὀθωμανικῆς κυριαρχίας ἔφεραν ἐπίσης ἀλλαγές στὴ σύνθεση τοῦ πληθυσμοῦ, ἀν καὶ ἡ ἐπίδραση αὐτῶν τῶν ἀλλαγῶν δέν ἦταν τόσο μεγάλη ὥστε παραμεθόριες περιοχές τῶν Βαλκανίων. Πολύ νωρὶς Τοῦρκοι

ἀποικοι ἤρθαν στὴν περιοχή, πρῶτα στὴ διάρκεια τῆς βασιλείας τοῦ Βαγιαζίτ τοῦ Α' (1389 - 1402) καὶ ὕστερα ἐπὶ Μουράτ τοῦ Β' (1421 - 1451). Στρατιωτικοὶ λόγοι, ἀναμφίβολα, ἔκαναν ἀναγκαία μιὰ πολιτικὴ ἀποικισμοῦ καὶ ἴσως μερικές ὁμάδες νὰ ἐγκαταστάθην βίαια σὲ νέα ἐδάφη. Ἀλλὰ οἱ Ὀθωμανοὶ σίγουρα ὑποβοηθοῦσαν τὴν ἐθελοντικὴ μετανάστευση ἀπὸ τὴν Ἀνατολή ἢ ὁποία σὲ μερικά μέρη εἶχε πυκνοκατοικηθεῖ μέσα στὸν 14ο αἶ.

Ἀρκετοὶ Τοῦρκοι ἀποικοι ἐγκαταστάθηκαν ὡς γεωργοὶ σὲ νέα χωριά, συχνά σὲ μέρος ἐγκαταλελειμμένο ἀ-

πὸ τοὺς χριστιανούς — π.χ. οἱ Κονιάροι πού κατεῖχαν τίς πεδιάδες μετὰ ξὺ Λαρίσης καὶ Ὀλύμπου — καὶ αὐτοὶ συνήθως δέν ἀνακατεῦνταν μὲ τοὺς ἐντόπιους. Τὰ χωριά τους, ὅπου τὸ κάθε σπῆτι χτιζόταν στὴ μέση ἐνὸς κήπου, διέφεραν πολὺ ἀπὸ τὰ χωριά ἑλληνο - μεσογειακοῦ τύπου, τὰ ὁποῖα κατοικοῦνταν ἀπὸ Ὀρθόδοξους χριστιανούς. Οἱ περισσότεροι ἀπὸ τοὺς νέους ἀποίκους ἐντούτοις ἦταν κάτοικοι πόλεων. Πολλοὶ Ἑβραῖοι τράπηκαν σὲ φυγὴ ἐξ αἰτίας τῆς φυλετικῆς προκατάληψης καὶ καταδίωξης τους στὴ χριστιανικὴ Εὐρώπη, ἰδίως στὴν Ἰσπανία, καὶ προσελκυμέ-

ΟΙ ΕΒΡΑΙΟΙ ΣΤΗ ΘΕΣΣΑΛΙΑ

Το κτίριο του παλιού ηλεκτρικού εργοστασίου Σταματόπουλου, όπως ήταν λίγο προτού κατεδαφιστεί, τό 1975.

νοι από την άνεξιθρησκεία της Όθωμανικής Αυτοκρατορίας, εγκαταστάθηκαν στα αστικά κέντρα της Θεσσαλίας, μέσα στον 15ο και 16ο αιώνα² και ενώθηκαν με μειονότητες Άρμενίων, Αράβων και Νέγρων.

Ο Τούρκος ιστορικός O.L. Barkan υπολόγισε ότι στην αρχή του 16ου αιώνα η τουρκο-μουσουλμανική κοινότητα στη Θεσσαλία περιλάμβανε γύρω στις 12.347 οικογένειες (18% του συνολικού πληθυσμού της περιοχής) και η εβραϊκή κοινότητα 387 οικογένειες³.

Από την αρχή, ωστόσο, μουσουλμανικές και μη μουσουλμανικές κοινότητες έμειναν γεωγραφικά και κοινωνικά διαχωρισμένες. Όρθόδοξοι χριστιανοί, οι οποίοι αποτελούσαν την πλειονότητα του πληθυσμού στη Θεσσαλία, μουσουλμάνοι και Έβραίοι υπήκοοι ήταν χωρισμένοι βάσει της θρησκείας σε αυτόνομες κοινότητες, γνωστές ως «μιλέτια». Τα μέλη του κάθε μιλετιού ήταν ελεύθερα να ασκούν τη δική τους πίστη και να διατηρούν τους θεσμούς τους, τους νόμους και τις παραδόσεις κά-

τω από την καθοδήγηση των θρησκευτικών τους αρχηγών οι οποίοι είχαν την πολιτική και στρατιωτική εξουσία. Με την εξασφάλιση αυτή οι όπαδοί διαφορετικών θρησκειών ξεχώριζαν ακόμα περισσότερο μεταξύ τους: έτσι το σύστημα των μιλετιών παρείχε στον Όθωμανό κυβερνήτη τη δυνατότητα να εκμεταλλεύεται τον πλούτο που παραγόταν από τους υπηκόους του, χωρίς σχεδόν καμιά αντίδραση και προστριβή. Οι διάφοροι κανονισμοί που εφαρμόζονταν στους χριστιανούς και τους Έβραίους ως προς την κατοικία τους, το ρουχισμό και την κοινωνική συμπεριφορά ήταν βασικά στοιχεία για όλη την όθωμανική κοινωνία: όμοιοι κανονισμοί εφαρμόζονταν και στα μέλη της μουσουλμανικής κοινότητας. Δεν ήταν στην πρόθεση των Τούρκων να δημιουργήσουν διακρίσεις εις βάρος των μη μουσουλμάνων, αλλά να είναι φανερή η κοινωνική θέση του κάθε ανθρώπου, έτσι ώστε να διακρίνεται εύκολα από τους άλλους και να περιορίζεται κατ' αυτόν τον τρόπο η πιθανότητα προστριβών⁴. Έπομένως υπήρχαν λίγες απώλειες στο Ισλάμ. Οι διαφορετικές κοινότητες δεν συγχωνεύτηκαν σε μία οργανική κοινωνία, αλλά διατηρήθηκαν αναλλοίωτες, χωρισμένες και ευδιάκριτες».

1. H. Inalcik, «Ottoman Methods of conquest», *Studia Islamica*, 2 (1954), 103 - 30.

2. M. Franco, *Essai sur l'histoire des israelites de l'empire Ottoman depuis les origines jusqu'à nos jours*, Librairie A. Durand, Paris (1897).

3. O.L. Barkan, «Essai sur les donnees statistiques des registres de recensement dans l' Empire ottoman aux XV et XVI siecles», *Journal of the Economic and Social History of the Orient*, 1 (1958), 9 - 36.

4. S.J. Shaw, «The aims and achievements of Ottoman rule in the Balkans», *Slavic Review*, 21 (1962), 617 - 22.

ΟΙ ΕΒΡΑΙΟΙ ΤΩΝ ΤΡΙΚΑΛΩΝ ΓΕΝΙΚΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ

Από διάφορες εκδόσεις μεταφέρουμε στοιχεία για την Εβραϊκή Κοινότητα Τρικάλων.

Απογραφή του πληθυσμού της Θεσσαλίας τό 1881:

— «Σύμφωνα με την απογραφή του 1881, 90% του πληθυσμού της Θεσσαλίας ήταν Όρθόδοξοι, 9,1% Μουσουλμάνοι και 0,9% Έβραίοι. Οι Όρθόδοξοι κάτοικοι ήταν Έλληνες και Βλάχοι και οι μουσουλμάνοι ήταν κυρίως Τούρκοι αλλά περιλάμβαναν και μερικούς Άλβανούς. Η πιό σημαντική εβραϊκή κοινότητα ήταν στη Λάρισα (μέ 68% από τό σύνολο των Έβραίων της Θεσσα-

λίας), ακολουθούσε των Τρικάλων (μέ 20%) και του Βόλου (μέ 12%). Οι πρόγονοι αυτών των Έβραίων, όπως της Θεσσαλονίκης, είχαν έρθει απ' την Ισπανία τόν 14ο αιώνα. Οι Τούρκοι αποτέλεσαν την πιό σημαντική και συγκροτημένη μειοψηφία...».

— «Ο B. Ornstein («Elf Wochen in Larissa», Berlin, 1882) επισκέφθηκε τη Λάρισα τό 1882 και υπολόγισε ότι εκείνο τόν καιρό ό πληθυσμός της αποτελούνταν από 4.900 Έλληνες, 4.600 Τούρκους, 2.200 Έβραίους, 1.000 βλάχους και 500 γύφτους.

Ίσαάκ Δαβίδ Σαμπετάι (Τρίκαλα, 1930). (Φωτογραφία Έβραϊκού Μουσείου Έλλάδος).

«Αλλά η πόλη είχε 26 τζαμιά και οι Τούρκοι διατηρούσαν 10 σχολεία, ενώ ο χριστιανικός πληθυσμός είχε 9 και οι Έβραιοι μόνο 3».

M. Sivignon, «Η δημογραφική και οικονομική εξέλιξη της Θεσσαλίας (1881 - 1940)», έτησιο φιλολογικό, ιστορικό, λαογραφικό, λογοτεχνικό περιοδικό σύγγραμμα **Τρικάλινά**, τόμος 2ος, Τρίκαλα 1982.

Τοπικός Τύπος:

«Ο Άχιλέας Καρανάσιος στο βιβλίο του "Πνευματικά Τρίκαλα" (1956) γράφει ότι το 1911 κυκλοφορεί στα Τρίκαλα ένα πλήθος σατυρικών εφημερίδων: "Ο Μεφιστοφελής", "Τέτοιος Πάντοιος", "Σεντεκλέρ", "Η Ψαλίδω" του Έβραίου Ίσαάκ Μωυσή και ο "Σατανάς" του Ευαγγέλου».

Λ. Αναστασίου, «Τρίκαλα: Τοπικός Τύπος. Εφημερίδες, περιοδικά», **Τρικάλινά Ήμερολόγιο**, έκδοση της Δημοτικής Βιβλιοθήκης Τρικάλων, 1985

Ένας Έβραϊός μακεδονομάχος

Στό άρθρο του κ. Π.Α. Μπέσπαρη «Θεσσαλός Μακεδονομάχος», (**Τρικάλινά**, τόμος 1ος, 1981) αναφέρεται μεταξύ των μακεδονομάχων:

«Τσάκαλος (Σακής), ιατρός Ίσραηλίτης. Ο Τσάκαλος, από τη Λάρισα, ως γιατρός ανταρτικών σωμάτων πήρε μέρος στον Μακεδονικό Άγώνα και δούλεψε στη λίμνη των Γιαννιτσών».

Π.Α. Μπέσπαρης, «Θεσσαλοί μακεδονομάχοι», **Τρικάλινά**, τόμος 1ος, Τρίκαλα 1981.

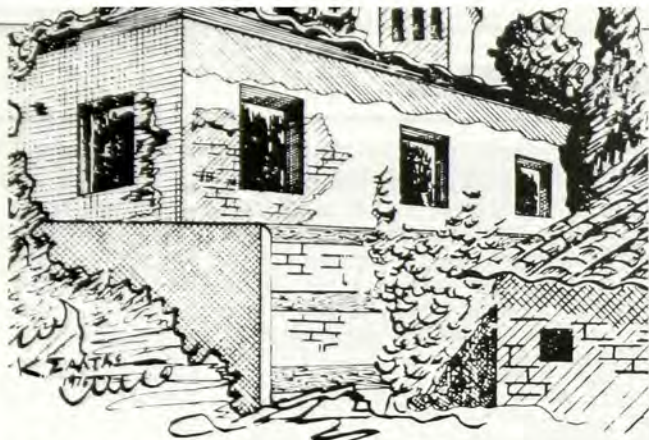

Φανάρι: Η κωμόπολη και το φρούριο (τέλη 19ου αι.).

Η έβραϊκή συνοικία:

«Επίσης και τα έβραϊκά ήταν από τις παλιότερες συνοικίες της πόλης, με αρκετά και μεγάλα σπίτια. Ο πλούσιος από τους Έβραίους και από τους μεγαλύτερους τσιφλικάδες της εποχής, ήταν ο γνωστός, στους παλιότερους, **Λιάχος**, πού είχε, εκτός από τάλλα, και τό πιδό μεγάλο και πολυτελές σπίτι της πόλης, στο όποιο μάλιστα κατέλυσε και ο τότε βασιλιάς Γεώργιος Α', όταν, μετά την άπελευθέρωση, επισκέφτηκε τα Τρίκαλα. Μά κοντά στον Λιάχο κι άλλες οικόγένειες έβραϊκές ήταν πλούσιες και εύκατάστατες, πού διατηρήθηκαν μέχρι τον Β' παγκόσμιο πόλεμο, όπως τά γνωστά, στους παλιότερους, ονόματα, **Βελούχ**, **Λεβή**, **Σαμπεθάι**, **Νεγρίν**, κ.ά. Η λαίλαπα όμως του χιτλερισμού, ως γνωστόν, έκανε κι εδώ τό θαύμα της. Στό σπίτι του Λιάχου, αργότερα Τεγόπουλου είχε εγκατασταθεί τό γενικό στρατηγείο του ΕΛΑΣ...».

Ν. Γιαννούλη, «Οι παλιότερες συνοικίες της πόλης μας», **Τρικάλινά Ήμερολόγιο**, έκδοση της Δημοτικής Βιβλιοθήκης Τρικάλων, 1985.

ΤΑ ΠΑΛΙΑ ΤΡΙΚΑΛΑ

Του ΘΕΟΛΟΓΗ Ι. ΤΡΙΑΝΤΑΦΥΛΛΟΥ,
Δημοσιογράφου

«Από τό βιβλίο «Τά παλιά Τρίκαλα» (α' τόμος Τρίκαλα 1976, β' τόμος Τρίκαλα 1977) του δημοσιογράφου Θεολόγη Ι. Τριανταφύλλου μεταφέρουμε τά παρακάτω κείμενα πού άφορούν τούς Έβραίους τής όμορφης Θεσσαλικής πόλεως:

Πώς ήταν τά Τρίκαλα τό 1881

Η άπελευθέρωση των Τρικάλων έγινε στίς 23 Αύγουστου 1881 μέρα Κυριακή, άφού έμειναν υπόδουλα στους Τούρκους 485 περίπου χρόνια, πέντε ολάκερους αιώνες καί γνώρισαν διάφορες καταστροφικές επιδρομές, διωγμούς καί ταπεινώσεις από τούς βάρβαρους καταχτητές. Μετά δύο μέρες τήν Τρίτη 25 Αύγουστου έγινε στήν τότε Μητρόπολη τής πόλεως στήν Έκκλησία τής Αγίας Έπισκέψεως μεγάλη δοξολογία χοροστατούντος του τότε Μητροπολίτη Τρίκης Μελετίου. Τόν πανηγυρικό έξεφώνισε ό νεαρός τότε ποιητής καί διηγηματογράφος Χρήστος Χριστοβασιλής από τήν Ήπειρο πού καταδιωγμένος από τούς Τούρκους γιά τά φλογερά πατριωτικά ποιήματά του κατέφυγε στήν πόλη μας. Ό Χριστοβασιλής άπάγγειλε ένα μεγάλο πατριωτικό ποίημα από 186 στίχους 15σύλλαβους μέ φλογερό ένθουσιασμό. Τό ποίημα αυτό ήτανε γραμμένο σέ καθαρή δημοτική ήπειρωτική γλώσσα καί είχε τόν τίτλο «Στ' άδέλφια μας» πού ή άπαγγελία του έκανε τούς πάντες νά ριγίσουν... (σελ. 7).

... Παρασκευή 2 Όκτωβρίου μετά τής ακολουθίας του μετέβη εις τήν συναγωγήν των Ισραηλιτών. Διερχόμενος ό Βασιλεύς τήν έβραϊκήν συνοικίαν, έτυχεν έγκαρδίου καί ένθουσιώδους ύποδοχής. Τόσχοι κόκκιναι έστρωννύοντο πρό των ποδών του, ίνα πατήσει επ' αὐτών, εκ δέ των παραθύρων έρρίπτοντο άνθη καί ζαχαρωτά. Εις την θύραν τής συναγωγής άνέμενε ό διδάσκαλος τής ισραηλτικής σχολής, μετά των μαθητών φε-

ρόντων επί του άριστερου ώμου πρós τήν όσφύν δεξιά λευκήν ταινίαν μετά τής επιγραφής «Ζήτω ό Βασιλεύς». Αμα τή άφίξει τής Α.Μ. πρό τής θύρας, οι μαθηται ήρχισαν νά ψάλλωσιν, ή δέ Μεγαλειότης του έστάθη άκροασθεΐσα μέχρι τέλους τόν ύμνον. Κατόπιν εισήλθεν έν τή συναγωγή καί άναβάσα επί θρόνου κεκοσμημένου δι' άνθέων εκάθισεν επί έδρας κεκαλυμμένης διά χρυσοκεντήτων ύφασμάτων. Τότε ήρξατο ψαλλομένη ή δέησις πρós τόν Ύψιστον υπέρ του Βασιλέως, τής Βασιλίσσης καί άπάσης τής βασιλικής οικογενείας, μετά τήν όποιαν εις των Έβραίων άναβάς επί τής έν τή συναγωγή έξέδρας προσεφώνησε τόν Βασιλέα (σελ. 14 - 15).

... Η πόλις των Τρικάλων (άρχ. Τρίκη) κείται παρά τούς πρόποδας λοφί-

σκων βορειοδυτικώς κειμένων, οΐτινες άπολήγουσιν εις τήν πόλιν, επί δέ τής τελευταίας κορυφής των λόφων ύπάρχει φρούριον περί ου λόγον άνωτέρω έποιήσαμεν. Αί οικίαι τής εισίν τουρκικής κατασκευής, αί δέ όδοί τής λιθόστρωτοι (γκάλντερίμια). Διαρρέεται υπό του τρικαλινού ποταμού (Ληθαίου τό πάλαι καλουμένου) παραποτάμου του Πηνειού καί διατέμνεται υπό αύτου εις δύο μέρη. Η πόλις είναι κατάφυτος, ιδίως δέ ένθεν καί ένθεν του ποταμού ύπάρχουσιν ούρανομήκεις πλατάνοι υπό τήν σκιάν των όποίων εισί διάφορα καφενεΐα. Έχει κατοίκους 10.900 έξών Χριστιανοί 7.500. Τούρκοι 3.000 (πολλοί εκ τούτων άπεδήμησαν) καί 400 Ισραηλίται, τόν δέ χειμώνα, ότε κατέρχονται αί οικογένειαι εκ του Ασπροποτάμου εις τήν θεσσαλικήν πε-

Συνέχεια στή σελ. 17

Τρίκαλα: Παλιά συνοικία (οι φωτογραφίες είναι από τό βιβλίο του κ. Θ.Ι. Τριανταφύλλου).

1977 — 1987

ΜΙΑ ΔΕΚΑΕΤΙΑ «ΧΡΟΝΙΚΩΝ»

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ ΤΩΝ ΤΟΜΩΝ

ΜΙΑ ΔΕΚΑΕΤΙΑ «ΧΡΟΝΙΚΩΝ»

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ ΤΟΜΩΝ 1977 - 1987

Περιεχόμενο τόμων Α - Ι «Χρονικῶν» (1977 - 1987)

— Τὰ περιεχόμενα παρουσιάζονται κατὰ **Συγγραφείς** καὶ κατὰ **Θέματα**. (Τὰ ἄρθρα ποὺ ὑπογράφονται μὲ ἀρχικά, δὲν ἀναφέρονται στὸν πίνακα τῶν συγγραφέων).

— Στὰ περιεχόμενα δὲν περιλαμβάνονται οἱ μικρὲς εἰδήσεις, καθὼς καὶ τὰ κύρια ἄρθρα.

— Ὁ πρῶτος ἀριθμὸς τῶν περιεχομένων ἀναφέρεται στὸν ἀριθμὸ τοῦ φύλλου (1 -) καὶ ὁ δεύτερος στὸν ἀριθμὸ τῆς σελίδος τοῦ ἰδίου τεύχους (- 1).

Ἀριθμὸς φύλλων κατὰ τόμο

Τόμος Α' ἀριθ. φύλλου 1 - 10	1977 - 1978
Τόμος Β' ἀριθ. φύλλου 11 - 20	1978 - 1979
Τόμος Γ' ἀριθ. φύλλου 21 - 30	1979 - 1980
Τόμος Δ' ἀριθ. φύλλου 31 - 40	1980 - 1981
Τόμος Ε' ἀριθ. φύλλου 41 - 50	1981 - 1982
Τόμος ΣΤ' ἀριθ. φύλλου 51 - 60	1982 - 1983
Τόμος Ζ' ἀριθ. φύλλου 61 - 69	1983 - 1984
Τόμος Η' ἀριθ. φύλλου 70 - 78	1984 - 1985
Τόμος Θ' ἀριθ. φύλλου 79 - 80	1985 - 1986
Τόμος Ι' ἀριθ. φύλλου 89 - 95	1986 - 1987

ΠΙΝΑΚΑΣ ΣΥΓΓΡΑΦΕΩΝ

Α

Avneri Zvi, 39/3
Ἀδάλογλου Ν., 48/10
Ἀδαμαντίου Ἀδ., 70/20
Ἀλκαλαί Ν., 78/53
Ἀλμαρκ Π., 61/2, 81/2
Ἀλτερμαν Ν., 19/2
Ἀλχανάτης Δαν., 19/3, 78/44
Ἀμπού Ἐντ., 36/4
Ἀνδρεάδης Ἀνδρ., 20/5
Ἀννινος Χ., 82/2
Ἀντωνάκος Σ., 33/8
Ἀποστολάτος Γερ., 68/50
Ἀράρ Ἰακ. 22/17
Ἀσέρ Ρόζα, 13/16, 37/17, 88/18
Ἀστεριάδης Ἀγ., 24/8, 28/18, 48/8
Αὐγουστίνος (Μητροπολίτης Φλωρίνης), 86/2
August M., 64/11

Β

Βακαλόπουλος Ἀπ. 70/15
Βαλασιδης Γ., 81/19
Βαλασσόπουλος Οὐμβ., 2/16, 3/16
Βαλαώρας Β., 89/7
Βαρδουνιώτης Δ., 70/60
Βαρελά Ἀγγ., 84/19
Βασιλικός Β., 70/72, 81/4
Βαφειάδης Μ., 84/14
Βαφειδης Ν., 44/5
Βαφόπουλος Γ., 28/17, 38/3, 68/17, 70/83
Βελέλης Λ., 90/6
Βέλλας Β., 36/3, 53/3, 91/3
Βενέζης Ἡλ., 48/3, 55/3

Βενιαμίν (τῆς Τουδέλας), 63/13
Βιάζης (δε) Σπ., 35/7
Βιβιλάκης Γ., 18/9
Βίζελ Ἐλι, 95/3
Bishop - Huchet Cl. 49/12
Bittanti - Battisti Ern, 75/14
Βλάχος Ἀγγ., 94/17

Γ

Γελαδόπουλος Φ., 56/15
Γεωργάκης Ιω., 7/23, 68/12
Γιαννάκοβας Β., 81/26
Γιαννούσης Δ., 38/11, 41/10, 62/10
Γιοέλ Μ., 75/5
Γιουλούντας Ἐλ., 81/28, 84/12, 93/31
Γκιούλη Ρ., 54/6
Γιούκας Π., 11/15

Δ

Dalven R., 17/3
Δαλμέδεγος Ρ., 35/16
Δαμασκηνός (Ἀρχιεπίσκοπος), 68/48
Δανδής Ν., 41/19
Δεμπόνος Α.-Δ., 45/5, 47/8, 71/12
Δημήτριος (Πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως), 27/3
Δημητρίου Β., 19/16
Διαμαντόπουλος Δ., 9/5
Dinur B.-Z., 55/ἀνάτυπα
Δόικος Ἀθ., 89/10
Δοῦδος Γ., 59/3, 91/2
Δραγούμης Μ., 32/9
Δρούλιας Ἰω. 76/17, 90/11
Dubnow S., 32/3

Ε

Evetett R., 58/3
Ἐγγονόπουλος Ν., 30/3
Ἐλιγιά Γ., 51/14
Ἐνεπεκίδης Π., 7/15, 53/4, 70/32, 82/11
Ἐρανιστής Δ., 53/8
Εὐελπίδης Χρ. 51/3, 56/3
Εὐθύμιος (Ἐπίσκοπος Ἀχελώου), 84/3
Εὐστρατιάδου Ἀλ., 45/12, 61/9

Ζ

Jelushkin J., 71/10
Ζίμερμαν Μ., 62/8
Ζώγια Χρ., 65/12
Ζωγραφάκης Γ., 16/5, 23/7, 30/10, 70/42, 86/15, 89/21
Ζώης Λ., 35/3

Η

Ἡλιόπουλος Ν., 34/14
Ἡλιοῦ Μαρ., 51/12

Θ

Θαλασσινός Β., 47/13
Θεοδωρακόπουλος Ἰω., 79/5
Θεοτοκάς Γ., 68/51

Πίνακας Συγγραφέων

I

Idinopoulos Th., 54/3
 Ίερώνυμος (Ήρχιεπίσκοπος), 24/12, 33/19
 Ίντζεγιάννης Στ., 38/12
 Ipertois R., 56/10
 Ίωάννης 23ος (Πάπας), 31/13
 Ίωάννης - Παῦλος Β' (Πάπας), 49/15
 Ίωαννίδης Γ.Β., 28/7, 38/9
 Ίωαννίδης Ίασ., 89/22
 Ίωαννίδης Ίω., 94/23
 Ίωάννου Γ., 70/73

K

Καβάφης Κ., 22/17, 79/6
 Καζαντζάκης Ν., 4/17, 27/16
 Καζαντζής Τ., 70/61
 Καϊμης Ίουλ., 8/13, 92/15
 Καϊνιχ Φρ., (Ήρχιεπίσκοπος Βιέννης) 49/6
 Καιροφύλλας Κ., 73/7
 Καϊστλερ Α., 42/13
 Καλλιάνης Δ., 90/14
 Καλογιάννης Β., 28/14, 45/6
 Καμπανέλλης Ίάκ., 73/10
 Κανελλόπουλος Π., 27/5
 Κανέττι Ήλία, 71/6, 79/42
 Κάνιελ Μ., 62/3
 Καρέλλη Ζωή, 9/3
 Κάρτερ Τζ., 4/παράρτημα
 Κασιμάτης Γρ., 20/6
 Keller W., 24/19
 Κεραμόπουλος Ήντ., 60/3
 Κιτσόπουλος Γ., 19/7
 Κλουτζνικ Φ., 22/10
 Κοβάνης Κ., 74/30
 Κοέν Λ., 53/7
 Κοκκαλίδου - Ναχμία Ν., 22/12, 27/14, 42/6, 93/28
 Κόλλιας Ήλ. 43/9
 Κονόμος Ντ., 76/25
 Κόντογλου Φ., 43/13
 Κόντου Νανά, 39/19, 68/8
 Κορομηλάς Γεωργ., 78/9
 Κορομηλάς Λ., 6/6, 68/15
 Κοτσιώλης Ήπ., 73/8
 Κουκάς Γ., 46/11
 Κουλόπουλος Α., 60/12, 68/20
 Κούμενος Ίω., 40/15
 Κούνιο Χ., 48/11, 68/9
 Κραψίτης Β., 17/10, 34/6, 64/3
 Κριμπάς Χρ., 12/19, 78/47
 Κωνσταντίνης Καν., 73/11
 Κωνσταντίνης Μ., 9/9, 60/11, 78/49
 Κωνσταντοπούλου Χρ., 84/7
 Κωστής Ζ., 86/9
 Κωστοβασίλης Κ., 51/13
 Κωστόπουλος Στ., 23/11

Λ

Λαμπρινός Χρ., 22/22
 Λάσκαρης Κ., 25/9
 Λαχανοκάρδης Ήρ., 84/16
 Leiman Y., 64/7
 Lerman T., 49/3

Λιβιέρη Χ., 51/15
 Λόβιγγερ Ίωσ., 63/24
 Λούλης Γ., 51/5

M

Μαθιόπουλος Β., 18/11, 32/19
 Μακριδάκης Ήν., 75/6
 Μαλεβίτσης Χρ., 33/5, 90/2
 Μαντζανάς Κ., 75/8
 Μαρασλής Ήλ. 40/13
 Μαρίνος Γ., 48/7
 Μαρκογιάννης Χρ., 38/17
 Ματαράσσο Ι. 70/68
 Μάτσας Ίωσ., 17/6, 47/3, 7, 75/13, 86/11
 Μάτσας Μιχ., 66/10, 89/16
 Μαυριδερός Δ., 95/13
 Μαυροειδή - Παπαδάκη Σ., 18/25, 68/7
 Μενασσέ Ήλβ., 18/19
 Μητρόπουλος Δ., 93/17
 Μητροφάνης Γ., 52/11
 Μιζραχή Χαγίμ Μπ. - Σ., 20/14
 Μόλχο Μικ. 20/20
 Montefiore C. G., 39/12
 Montefiore H., 66/3
 Μορδεχάι - Ρουμπέν Σ., 30/16
 Μοσκόβης Β., 30/3
 Μοσκόφ Κ., 70/21
 Μουσάκης Γ., 76/20
 Μπεράτης Γ., 42/3
 Μπόνης Κ., 49/3, 79/2
 Μπόρβις Μ., 7/15
 Μωραϊτόπουλος Γ., 70/18
 Μωϋσής Ήσ., 14/3, 27/4, 36/9, 75/3, 89/3, 92/3
 Μωϋσής Ήσδρ., 75/9, 88/3

N

Νάρ Ήλμπ. 32/15, 70/10, 46, 85/4, 92/10
 Νεχαμά Γ., 9/13, 12/5, 20/20, 33/18
 Νικολαΐδης Ι., 88/17
 Νικολάου Ν., 82/15, 95/26
 Νικολόπουλος Ν., 14/14
 Νικολοπούλου Χαρ., 37/17
 Νταγκουνάκη Βικτ., 74/30

W

Williams D., 84/17

O

Όλύμπιος Τ., 68/8

Π

Παντελεήμων (Μητροπολίτης Κορίνθου), 36/5
 Παπαγεωργίου Χρ., 10/7
 Παπαγιαννόπουλος Ήπ., 70/24
 Παπαγιαννόπουλος Ίω., 95/17
 Παπαδημητρίου Ρούλα, 70/78
 Παπαστάθης Χαρ., 61/6, 70/70
 Παπαστρατής Σ., 44/9
 Παππας Γ., 81/7
 Πέρες Σ., 94/27
 Περογιαννάκης Χ., 81/8
 Πεσμαζόγλου Γ., 40/11

Πίνακας Συγγραφέων

Πετρόπουλος Ἡλ., 48/18, 70/7
Πιζάνιας Π., 52/11
Prager D., 71/10
Πρίσναλης Ἀλμπ., 88/13

Ρ

Ράλλης Γ., 93/13
Rauscher R., 58/10
Ρεζάν Μ., 22/14
Riquet M., 44/3
Riverain J., 74/16
Ροδίνης Γ., 19/17
Ρόθ Χ., 52/7
Roth S., 42/10
Ρουμπέν - Μορδεχάι Σ., 10/Παράρτημα
Ρουσσώ Μ., 86/5
Ρωμανός Ἰω., 20/17, 93/3
Ρώμας Δ., 65/3

Σ

Σαββόπουλος Εὐ. 49/9
Σαλαπασίδης Γ., 88/17
Σαλάχας Δ., 81/3
Σαμπεταί Ἡλ., 36/5, 56/4, 74/10, 78/52
Σαραντίδης Ἀντ., 18/6, 38/7
Σάρτρ Ζ. - Π., 24/11, 30/5
Σαρφατῆς Ἀβρ., 78/50, 78/55
Σιακκῆς Ἰωσ., 24/6, 60/7, 74/23, 78/23, 86/13
Σιδηρόπουλος Ν., 40/8
Σικελιανός Ἀγγ., 81/23
Σιμόπουλος Κ., 63
Σιμπῆς Ἰακ., 22/13, 29/6, 30/5, 78/20
Σιμπῆς Μπ., 32/9, 34/3, 70/26
Σίνγκερ Ἰσ. - Μπ., 73/6
Σκανδάλης Ἡρ., 14/7
Σκαρίμπας Γ., 54/9
Σκόκκος Κων., 78/57
Σορόκος Ἰω., 13/12
Σουλιώτης - Νικολαΐδης Ἀθ., 82/3
Σουλτάνης Εὐ., 24/14, 79/5
Σουλτσμπέργκερ Σ., 19/11
Σπανιάς Ν., 42/15
Σταθάτος Ν., 46/10

Σταμούλης Α., 91/6
Σταυρουλάκης Ν., 2/6, 6/13, 10/5, 11/6, 17/19, 22/3, 75/6
Stern M., 43/3
Στραβόλεμος Διον. 76/25
Στρουθίας Τ., 43/5, 49/13
Στρούμσα Βιτ., 15/9
Σφενδόνης Ν., 32/12
Σωτηρίου Ν., 88/22

Τ

Τζάφος Δαν., 78/38
Τζεργιάς Π., 19/10
Τίτος (Μητροπολίτης Παραμυθιάς), 74/3
Τολστόι Λ., 58/9
Τσάτσος Ἀρ., 90/9
Τσάτσου Ἰωάννα, 75/2
Τσέχωφ Ἀντ., 33/11
Τσώρτσιλ Οὐϊνστ., 32/11
Τωμαδάκης Ν., 71/9

Φ

Flag Edm., 29/3
Φτέρης Γ., 66/13
Φρεζῆς Ἐρ., 34/19
Φρέϋσμαν Α., 22/6
Φωκάς - Κοσμετάτος Ν., 81/29

Χ

Χάγες Χ., 52/14, 53/14
Χαΐμης Μ., 58/7
Χαραλάμπους Μ., 70/64
Χαστούπης Ἀθ., 57/3, 86/3
Χατζηφώτης Ι.Μ., 23/18
Χουμανίδης Λ., 79/3
Χουρζαμάνης Χ., 36/13, 79/47
Χρηστοβαθίλης Χρ., 75/11
Χριστόδουλος (Μητροπολίτης Δημητριάδος), 24/12
Χριστοδούλου Γ., 70/26
Χριστόπουλος Π., 37/4

Ψ

Ψυρράκης Β., 61/13

ΠΙΝΑΚΑΣ ΘΕΜΑΤΩΝ

*Αδριανούπολη, 91/6
 *Αζαρίας Λ., 60/18
 *Αϊνστάιν "Αλμ., 19/10, 30/21
 *Αϊχμαν "Αδ., 60/12
 *Αλεβή "Ιούδας, 34/10
 *Αλεβή "Ιωσήφ, 91/12
 *Αλεξάνδρεια ("Εβραίοι στην...), 84/16
 *Αλέξανδρος Μέγας, 24/5
 *Αλμοσινό, 45/19
 *Αντισιμιτισμός, 6/5, 13/15, 14/11, 15/15, 24/11, 26/3, 30/5, 30/18, 34/23, 38/13, 42/10, 44/3, 47/2, 49/6, 51/5, 51/12, 54/14, 64/2, 71/10, 81/2
 *Αουσβιτς, 28/16, 28/22, 48/11, 51/15, 73/5, 73/8, 76/5, 93/19, 95/23
 *Αραβες, 22/6
 *Αραμαϊκή (γλώσσα), 54/9
 *Αρόν Ρ., 64/11
 *Αρχαιολογία ("Εβραϊκή), 36/3, 62/15
 *Αστυνομία Πόλεων, 33/8, 68/51

Βάλενμπεργκ Ρ., 82/21
 Βαρούχ "Ιωσ., 38/5
 Βαρσοβία (Γκέτο), 18/13
 Βέιλ Σ., 22/14, 30/9, 34/24
 Βελέλης Λ., 60/7, 61/6
 Βενιζέλος "Ελ., 70/9
 Bibas Judah., 20/30
 Βίβλος, 95/13
 Βίζελ "Ελίε, 90/3
 Βίζενταλ Σ., 58/19
 Birkenau, 18/19
 Βισύ (Γαλλική κυβέρνηση), 23/12
 Βυζαντινή Αυτοκρατορία, 22/3, 22/6, 90/6

Γεννάδιος (Μητροπολίτης Θεσσαλονίκης), 84/3
 Γερμανία (χιτλερική), 44/13
 Γιουσουρούμ, 12/19, 78/47
 Γκαϊμπελς "Ιωσ., 28/9
 Γκόλντμαν Ν., αφιέρωμα/5, 9/19, 51/4
 Γκουριόν (Μπέν) Δ., 94 αφιέρωμα
 Γκρέκο "Ελ (Δομήνικος Θεοτοκόπουλος), 70/7, 74/23
 Γλώσσα, 52/14, 53/14, 60/11
 Γρηγόριος (Μητροπολίτης Χαλκίδος), 84/3

Δαλμέδεγο "Ηλίας Μπέν - Μωϋσής, 39/9
 Δαλμέδεγο "Ιωσ. - Σολομών, 39/9
 Δαμασκηνός ("Αρχιεπίσκοπος), 7/16, 48/3, 84/3
 Δανόν "Αβρ., 91/12
 Δημητρακούδης Δ., 17/15
 Δημοτικά τραγούδια, 29/14
 Δίκαιο (έργατικό), 84/17
 Δίκαιο (έβραϊκό), 36/9
 Διωγμοί ("Εβραίων), 32/15
 Δούκας Στρ., 65/13

*Έβερτ "Αγγ., 33/8
 *Εβραϊκό Μουσείο, 4/4, 5/11, 12/13
 *Εβραϊκό Σχολείο Ψυχικού, 16/7
 *Εβραϊκός Τύπος, 5/16, 6/16, 9/9, 10/Παράρτημα

*Εβραϊός, 58/9, 81/19
 *Εβραϊσμός - "Ελληνισμός, 1/4, 12/5, 13/6, 14/8, 27/5 27/Παράρτημα, 29/6, 31/3, 32/9, 33/3, 39/12, 16/3, 51/3, 51/9, 56/3, 56/4, 59/3, 61/7, 70/3, 74/16, 74/30, 75/13, 79/3, Βιβλιογραφία τ. 79, 81/8, 92/3.
 *Εβραϊσμός - Χριστιανισμός 1/14, 8/6, 16/3, 24/3, 36/5, 39/12 49/12, 49/15, 66/2, 66/13, 74/10, 79/2, 79/5, (Καθολική "Εκκλησία 81/3), 84/4, 86/3
 *Εθνική "Αντίσταση, 30/12, 45/16, 52/10, 53/8, 56/15, 60/18, 66/10, 84/14, 86/5, 89/16
 Ειρήνη, 74/3
 *Ελιγιά Γ., 17/11, 34/6, 34/10
 *Ες - "Ες, 25/22, 28/7

ΗΠΑ, 65/6
 *Ηπειρος, 17/10

Θεόδωρος (Μητροπολίτης Λάμπης - Σφακίων), 93/25
 Θεοτόκης Γ., 93/13, 95/25

*Ιερά "Εξέταση, 23/7
 *Ιερεμίας (Προφήτης), 40/7
 *Ιερουσαλήμ, 5/11, 9/18, 32/20, 46/12, 54/3, 57/9, 61/12, 73/2
 *Ιουδαία, 62/8, 89/7
 *Ιουδαϊκές Κατακόμβες, 23/3
 *Ιουδαϊσμός (θρησκευτικά θέματα)

Γιαμίμ Νοραϊμ, (1/5, 11/20, 31/10 και 61/3). "Ο θρύλος των δέκα χαμένων φυλών (2/12). "Η θέσις των μη "Εβραίων στην ιουδαϊκή διδασκαλία (3/13 και 4/14). Λαογραφία (5/12). «"Ο Κύριος είναι "Ενας» (6/8). Πουρίμ (7/21, 17/16 και 26/14). Πεσάχ 8/3, «"Υψωσον σημαίαν...» 9/7. "Ο Δεκάλογος (10/23). Σουκότ: η Γιορτή της Σκηνοπηγίας 12/3. Ταλμούδ 13/8 και 14/15. "Εβραϊκή εκπαίδευση 15/3. "Η Συναγωγή 16/14. Σέντερ 18/22. Σαβουάτ 19/18. "Οί ρίζες των Σεφαραδίων», 20/25. "Η δημιουργία του κόσμου 22/16. Τό άτομο και οι απεριόριστες δυνατότητές του 22/17. Τό Κιντούς 23/17. "Ο Κήπος της "Εδέμ 24/10. Τοῦ - Μπισβάτ, 25/10. Πουρίμ 26/14. Πέσαχ 27/8. Χανουκά 33/6. Τά βασικά διδάγματα τοῦ "Ιουδαϊσμοῦ, 41/7. "Η θεωρία τῆς ἐξελέξεως 43/6. "Η "Εργασία 49/9. Θεός καί "Ιστορία, 53/3. "Ηθική θεώρησις τοῦ "Ιουδαϊσμοῦ 57/3. Βιβλίο κριτῶν 75/3. "Ιουδαϊσμός 76/17. Πρωτοχρονιά 89/3. Πεντάτευχος 89/10. Γυναικεῖες μορφές 90/11, 91/2
 Isaac J., 49/12

*Ισραήλ, 6/12, 9/3, 19/16, 23/10, 27/11, 30/5, 38/17, 55/3, 56/8, 58/10, 75/2, 75/11
 *Ισραηλιτική Κοινότης "Αγρινίου, 68/45
 *Ισραηλιτική Κοινότης "Αθηνών, 68/37, 78/αφιέρωμα, 90/5
 *Ισραηλιτική Κοινότης "Αρτας, 51/13, 54/6, 63, 68/36, 75/7
 *Ισραηλιτική Κοινότης Βεροίας, 11/αφιέρωμα, 35/17, 48/10, 68/34
 *Ισραηλιτική Κοινότης Βόλου, 25/3, 34/21, 53/8, 54/10, 63, 68/44
 *Ισραηλιτική Κοινότης Διδυμοτείχου, 44/5

Πίνακας Θεμάτων

Ἰσραηλιτική Κοινότης Δωδεκανήσων, 68/43
 Ἰσραηλιτική Κοινότης Ζακύνθου, 35/ἀφιέρωμα, 65/5, 68/42, 76/25, 90/6
 Ἰσραηλιτική Κοινότης Θεσσαλονίκης, 1/13, 4/17, 7/ἀφιέρωμα, 9/13, 10/Παράρτημα, 11/10, 12/16, 18/9, 18/10, 22/19, 23/7, 26/17, 28/19, 32/12, 38/7, 40/15, 48/18, 49/17, 63, 66/15, 68/32, 70/ἀφιέρωμα, 79/47, 81/23, 81/27-28, 84/7, 86/11, 88/17, 89/4, 92/16
 Ἰσραηλιτική Κοινότης Θηβών, 90/6
 Ἰσραηλιτική Κοινότης Ἰωαννίνων, 3/3, 8/19, 17/ἀφιέρωμα, 42/15, 47/3, 63, 68/36, 81/26
 Ἰσραηλιτική Κοινότης Καβάλας, 48/8, 63
 Ἰσραηλιτική Κοινότης Καστοριάς, 41/10, 62/10, 63, 68/32
 Ἰσραηλιτική Κοινότης Κέρκυρας, 20/ἀφιέρωμα, 22/22, 34/14, 34/27, 58/7, 63, 68/41, 93/ἀφιέρωμα, 95/25
 Ἰσραηλιτική Κοινότης Κεφαλονιάς, 46/5, 46/10, 47/8, 71/12, 81/29
 Ἰσραηλιτική Κοινότης Κομοτηνῆς, 4/15, 61/5
 Ἰσραηλιτική Κοινότης Κρήτης, 39/ἀφιέρωμα, 59/7, 63, 68/42, 75/5, 90/6
 Ἰσραηλιτική Κοινότης Κυπαρισσίας, 95/16
 Ἰσραηλιτική Κοινότης Λαρίσης, 10/3, 27/19, 45/ ἀφιέρωμα, 63, 68/35, 75/9, 95/8
 Ἰσραηλιτική Κοινότης Μικρᾶς Ἀσίας, 49/3
 Ἰσραηλιτική Κοινότης Νάξου, 73/10
 Ἰσραηλιτική Κοινότης Ναυπάκτου, 37/ἀφιέρωμα, 63
 Ἰσραηλιτική Κοινότης Οὐγγαρίας, 35/18
 Ἰσραηλιτική Κοινότης Παραμυθιάς, 64/3
 Ἰσραηλιτική Κοινότης Πατρών, 22/3, 43/5, 49/13, 63, 68/45
 Ἰσραηλιτική Κοινότης Ρόδου, 15/ἀφιέρωμα, 18/3, 19/17, 43/9, 63
 Ἰσραηλιτική Κοινότης Σερρών, 48/8, 63, 82/ἀφιέρωμα, 95/26
 Ἰσραηλιτική Κοινότης Σπάρτης, 24/8, 66/4, 90/14
 Ἰσραηλιτική Κοινότης Τρικάλων, 68/35
 Ἰσραηλιτική Κοινότης Χαλκίδος, 6/3, 10/6, 44/9, 68/39
 Ἰσραηλιτική Κοινότης Χίου, 63
 Ἱστορία (ἐβραϊκή), 55/ἀνάτυπο, 60/3
 Ἰωάννης - Παῦλος Β' (Πάπας), 20/31, 24/17, 86/14, 88/3
 Ἰωάννου Γ., 70/73, 85/ἀφιέρωμα
 Ἰώσηπος Φλ., 91/3

Καϊμης Ἰούλιος, 30/13, 47/13
 Καϊνα (βασίλισσα), 56/10
 Καίστλερ Α., 62/13
 Κανέττι Ἡλία, 43/15
 Καρρέρ Λ., 14/10
 Κασσοῦτο Ἰσ., 45/17
 Κατοχή (γερμανική), 38/3, 41/3, 75/10
 Κάφκα Φρ., 61/13
 Καψάλης Ἡλίας, 39/10
 Κοέν Ἀλμπέρ, 47/12, 93/17
 Κοέν Στάνλεϋ, 90/4
 Κολόμβος Χρ., 64/7
 Korczak J., 84/17
 Κούζνετς Σ., 81/25
 Κωνσταντίνη (οἰκογένεια), 35/15
 Κωνσταντινούπολη (Συναγωγή τῆς...), 89/2

Λάτας Διον. (Μητροπολίτης), 35/13
 Λεβή - Μονταλτσίνι Ρ., 90/4

Λιπστάιν Ρ., 59/12

Μαϊμονίδης Μ., 9/15, 73/13, 92/2
 Μακεδονικός Ἀγώνας, 73/7, 82/3
 Μακκαβαῖοι, 14/3
 Ματαθίας (Μπέν) Β., 54/8
 Μέγας Ἀλέξανδρος, 19/7
 «Μέγας Βασίλειος» (Σωματεῖο), 22/21
 Μένγκελε Ἰωσ., 79/5
 Μειονότητα, 49/12, 52/2
 Μεῖρ Γκόλντα, 16/13
 Μέρτεν Μ., 28/18
 Μοντιάνο Σάμ, 22/18, 27/17
 Μορδεχάι - Ρουμπέν Σ., 22/22
 Μορντεχάι (Μπέν Ἐλιέζερ) Κ., 91/13
 Μουσουλμάνοι, 22/10
 Μπάλμπο Μιχ., Μπέν Σαμπετάι Ἀκοέν, 39/11
 Μπάλφουρ (Διακήρυξη), 13/14
 Μπεναρόγια Ἀβρ., 3/5, 4/17, 9/12, 20/23, 22/13
 Μπενρουμπί Μωρίς, 18/10
 Μπερνστάιν Λ., 34/19
 Μπιάνκα (Βίλλα), 93/28
 Μπούρλας Μ., 19/21
 Μπρύννερ Ἀλ., 82/20
 Μυστρᾶς (Οἱ Ἑβραῖοι τοῦ...), 40/3, 43/13
 Μωϋσῆς Σάμ, 90/9

Νάζης Ἰωσ. 23/18, 73/11
 Νάρ Ἀλμπέρ, 79/41
 Νεβάδα Γ., 16/14
 Νεοναζισμός, 61/2
 Νεχαμᾶ Ἰακ. 38/4
 Νορδάου Μάξ, 93/31
 Νταχάου, 61/9
 Ντρέϋφους Μ., 25/12

Ὀλοκαύτωμα, 17/14, 18/6, 18/27, 19/20, 22/27, 26/12, 28/3, 28/31, 29/16, 58/3, 58/6, 63/27, 65/12, 66/8, 68/ἀφιέρωμα, 71/2, 76, 88/18, 90/2, 95/3
 ΟΡΤ (Τεχνική - ἐπαγγελματική σχολή), 78/53
 Ούζιέλ Μπέν Πίνχας, 30/16

Παγκόσμιο Ἑβραϊκό Συνέδριο, 37/21, 88/ἀφιέρωμα
 Πανούκλα, 62/11
 Πάουντ Ἐζδρα, 73/14
 Παρίσι, 90/15
 Parkes J., 43/14
 Πατριαρχεῖο Ἱεροσολύμων, 58/14
 Πέσσαχ Σ., 45/10
 Πεταῖν (Στρατάρχης), 73/14
 Πετράκης Ἑμμ., 14/10
 Πλούταρχος, 43/3
 Προσευχολογία, 57/4
 Προφήτες, 74/3, 76/20
 Πρωτόκολλα Σοφῶν τῆς Σιών, 8/7
 Ροζεντάλ Μπ., 13/ἀφιέρωμα

Σαγκάλ Μ. 76/24, 88/22
 Σαμάρεια, 62/8
 Σαπόρτα Ἑρ. 65/14
 Σεφαραδεΐμ, 30/10

Πίνακας Θεμάτων

Σίνγκερ 'Ισ., 13/7
 Σιμπή Μπ., 16/5, 70/69
 Σινά (χερσόνησος), 73/3
 Σιωνισμός, 16/14, 49/3, 81/4
 Σκουλάτος Μιχ., 14/10
 Σολομών (βασιλεύς), 92/15
 Στράιχερ 'Ιουλ., 10/26
 Στρόοπ (Γερμανός στρατηγός), 18/21

Τέχνη ('Ιουδαϊκή), 62/3
 «Τζ'όιντ» (όργάνωση), 78/72
 Τσελεπή - Μουσών 'Αβρ., 47/15
 Τυπογραφία, 46/11

Φαρίν 'Αβρ., 16/19
 Φιλανθρωπία, 34/3
 Φιλοσοφικά θέματα, 32/3

Φιλοσώφ 'Ηλίας Μπέν 'Ελιέζερ, 39/11
 Φίλων, 8/13, 57/10
 Φράνκ Άννα, 22/14, 37/23, 46/14, 76/10
 Φρήντμαν Π., 60/15
 Φριζής Μαρδ., 2/2, 14/7, 23/13, 24/4
 Φρόντ Σ., 53/4
 Φυτά (αρωματικά), 95/17

Χαϊδάρι, 18/3
 Χαϊμης Μ., 26/4, 60/7 και II
 Χαμίτζ 'Ιωσ., 35/12
 Χανουκά, 4/3
 Χιλιασμός, 2/4, 23/14, 65/2, 74/29, 84/2
 Χίμλερ Γκ., 76/10
 Χόλλυγουντ, 52/9
 Χριστιανισμός (βλ. 'Εβραϊσμός - Χριστιανισμός)
 Χριστόδουλος (Μητροπολίτης Δημητριάδος), 84/3
 Χρυσόστομος (Μητροπολίτης Ζακύνθου), 14/10, 84/3

Συνέχεια από τη σελ. 8

διάδα, ο αριθμός των κατοίκων φθάνει μέχρι των 20 χιλιάδων. Η πόλις έχει έν τουρκικόν σχολείον καί τέσσερα ελληνικά, τουτέστι 2 αλληλοδιδακτικά, έν ελληνικόν καί έν παρθεναγωγείον. Έχει προσέτι 7 ναούς, 9 τεμένη, **μίαν συναγωγήν**, ένα στρατώνα, περί ου είπομεν ανωτέρω όστις νύν είναι νοσοκομείον καί 30 χάνια, καί σκεπαστήν αγοράν, παρέχουσας σκιάν τώ ύπ' αυτήν διερχομένω. Η από του ενός μέρους είς τό έτερον συγκοινωνία γίνεται διά τριών γεφυρών...» (σελ. 16).

Οι πρώτοι δήμαρχοι καί τό έργο τους

... Πρώτος Έλληνας δήμαρχος της πόλεώς μας ήτανε ο ιατρός **Κων/νος Ραδινός** (1883 - 88). Ός τό 1883 δήμαρχος ήτανε ο Τούρκος Χατζή Μουχουετίν Βάνς Καχριμπάν Βέης (1881 - 83) πού όμως ήτανε πολύ φιλέλληνας καί πρόσφερε πολύτιμες υπηρεσίες στά Τρίκαλα στά δύσκολα εκείνα χρόνια. Ο Κ. Ραδινός, έθεσε τίς πρώτες βάσεις γιά τόν εκσυγχρονισμό των Τρικάλων. Καί σ' αυτόν όφείλεται τό σημερινό ώραιότατο σχέδιο της πόλεως πού συνέταξε ο έμπνευσμένος καί μέ πολλές προοπτικές γιά τό μέλλον άριστος μηχανικός του ελληνικού δημοσίου Μένανδρος.

Τόν Κ. Ραδινό διαδέχθηκε ο έπίσης ιατρός Γεώργιος Κανούτας πού χρημάτισε δήμαρχος ως τό 1891 καί ξανά πάλι τό 1903 ως τό 1914. Ήτανε ο Κανούτας ένας ευφάνταστος άνθρωπος πού είχε σπουδάσει χρόνια στό Παρίσι κι έκανε έργα στην πόλη μας πού θεωρήθηκαν παράτολμα γιά εκείνη την εποχή. Σ' αυτόν όφείλεται ή άρχική έφαρμογή του σχεδίου πόλεως. Έκανε ρυμοτομίες τίς τότε άθλιες έμπορικές παράγκες από τά Τέσσερα Κανάλια ως τίς Στρατώνες (δικαστήρια), γιά νά χτιστούν μετά τά νέα έμπορικά καταστήματα κατά μήκος των όδων 25ης Μαρτίου, 28ης Οκτωβρίου, Σιδηράς Μεραρχίας καί των παρόδων αυτών, κι έτσι νά γλυτώσουν οι έμποροι των Τρικάλων από τίς συχνές πυρκαϊές. Κατασκεύασε ύπονόμους, έστρωσε πολλούς δρόμους καί επέτυχε ν' αγοράσει από την Άγγλία ο πρώτος δημοτικός όδοστρωτήρας μέ τόν όποιο φτιάχτηκαν άρκετοί δρόμοι μέσα στην πόλη. Έφτιαξε καινούργιες γέφυρες στον Ληθαίο κι έπισκεύασε άλλες παλιές. Διάνοιξε σταυροειδώς δύο σπουδαίες λεωφόρους, Άσκληπιού -

Παράσταση της «Έσθήρ» του Ρακίνα, από τους Σιωνιστικούς Συλλόγους Έρετς - Σιών (Τρίκαλων) καί Άβε - Σιών (Λαρίσης). Η φωτογραφία έχει την έπιγραφή: «Ανάμνηση στο Πουρίμ. 5678 (1918)». (Φωτογραφία Έβραϊκού Μουσείου Έλλάδος).

Μακεδονίας (Γ. Κονδύλη) καί Λαρίσης - Καλαμπάκας (Ήπειρου ή Βασιλέως Κων/νου). Ανήγειρε τά σφαγεία καί την πιο όμορφη σ' όλη την Ελλάδα δημοτική αγορά, τά «Χασάπικα». Άνοιξε πρώτος αυτός τά ήμιαρτεσιανά φρέατα, πού στή συνέχεια γενικεύτηκαν κι έδωσαν στους Τρικαλινούς άφθονο, δροσερό καί καθαρό νερό. Κατεδάφισε τό τεράστιο Παζάρ Τζαμί, στή θέση της σημερινής κεντρικής πλατείας, διαμόρφωσε τίς πλατείες κι έφτιαξε έξω από την πόλη πυριτιδαποθήκη πολύ χρήσιμη τότε γιά την πρόληψη καταστροφών. Επί των ημερών του τό 1906 ηλεκτροφωτίστηκαν τά Τρίκαλα. Άλλά τό δημιουργικό έργο του Κανούτα ήτανε μεγάλο καί πολύπλευρο. Έφτιαξε τά παλιά κεντρικά άποχωρητήρια μέ την ύδαταποθήκη στή σημερινή πλατεία Κιτριλάκη προς την όδό Λαρίσης, μεγάλωσε τόν χώρο του τότε Πεδίου του Άρεως (σήμερα Έθνικό Στάδιο), **συμπλήρωσε τά δημοτικά σχολεία** Κουτσομυλίων, **Ίσραηλιτικής Κοινότητας** καί Άγίας Έπισκέψεως, κατεδάφισε τό φράγμα Καραμαλή, κι έτσι ή πόλις γλύτωσε από τίς συχνές πλημμύρες, δενδροφύτευσε πολλούς δρόμους καί τό νεκροταφείο καί συνέταξε μέ τη βοήθεια μηχανικών πλήρη σχεδιαγράμματα γιά τη διαρρύθμιση της κοίτης του Ληθαίου... (σελ. 18 - 19).

Τά Τρίκαλα στην περίοδο 1920 - 30

Στήν περίοδο 1920 - 30 τά Τρίκαλα είχανε έξελιχθεί σέ μία πολιτεία όμορφη καί γραφική, μέ καινούργιους δρόμους, πολλά άρχοντικά, καί ό-

μορφα σπίτια στό κέντρο καί στίς συνοικίες...

Σάν σημαντικό έμπορικό κέντρο της Θεσσαλίας πού ήταν τά Τρίκαλα λειτουργούσαν εδώ διάφορα οικονομικά ιδρύματα, οι λεγόμενες τράπεζες. Επίσης, λειτουργούσαν τά τραπεζικά γραφεία Άδελφών Πρασουλίδου, Ι. Παπαϊωάννου, **Λαζάρου Μουχτάρη καί Μεγέρ Σολομών...** (σελ. 21 - 22)

Έπαγγέλματα πού έσβησαν

Η μεταπολεμική τεχνολογική εξέλιξη είχε σαν αποτέλεσμα νά σβύσουν μέ τό πέρασμα του χρόνου διάφορα επαγγέλματα, πού στην παλιά εποχή ανθούσαν καί κυριαρχούσαν στή ζωή μας...

Τά φανοποιεία ή τενεκετζήδικα όπου φτιάχνονταν είδη από τενεκέ καί πού μ' αυτό τόν τρόπο αυτές οι οικογένειες είχανε τό δικό τους ή καλύτερα τό «γιώτα χι» άμάξι «μόνιππο».

Άπό τους πιο παλιούς άμαξάδες ξεχώριζαν οι Β. Μαυροματιανός, πατέρας του γνωστού μακαρίτη πιά φαρμακοποιού της πόλεως μας Θ. Μαυροματιανού, Νικ. Σαρμαντάς, Η. Άρβανίτης, ο Τζιλίνης, Άθαν. Παγώνας, ο Ζήσης Σιαπέρας πού διέτέλεσε καί δημοτικός σύμβουλος, Γ. Μασούρας, ο Πασαμέρας, τ' άδελφια Νικ. καί Άνδρ. Πρασσάς, ο Κων. Πολυκαρίτης (ο γνωστός Ντούλας), ο Έβραϊός **Ίσάκ Ναχμίας...** (σελ. 92)

Η ΕΦΕΤ καί ο Μουσικός Σύλλογος Χορωδίες καί μαντολινάτες

Τό 1933 συστήθηκε ή ΕΦΕΤ (Ένωσις Φιλομούσων καί Έκδρομέων Τρι-

κάλων), ένα λαμπρό φιλοπρόοδο σωματείο, πού έδρασε μιά ολάκερη δεκαετία. 'Η ΕΦΕΤ είχε δύο τμήματα, τό μουσικό καί τό έκδρομικό. Τό μουσικό τμήμα της περιελάμβανε χορωδία καί μαντολινάτα...

Στή μαντολινάτα συμμετείχαν... ό **'Αβραάμ Βαρούχ**, υπάλληλος τής ΑΤΕ...» (σελ. 174).

Στή φιλαρμονική μετείχαν ώς έκτελεστές: **Νεγρήν** (φλάουτο), **Δανιήλ Ναχρίας** (φλισκόρνο), **Πισόν**, γιός 'Εβραίου χοροδιδασκάλου (τρόμπα)... **Νεγρήν**, καί **Σολομών Καπέτας** (τρομπόνι), **Γιώσεφ Κοέν** (άλτο κόρνο)... (σελ. 177).

'Ιδρύθηκε τό 1934 καί τό καταστατικό της έγκρίθηκε μέ τήν ύπ' αριθ. 444/1935 απόφαση του Πρωτοδικείου Τρικάλων. Μεταξύ των 90 ιδρυτικών μελών της ήταν καί οι **'Αβραάμ Σαμπεθάι**, **'Ισαάκ Σολομών** (σελ. 185). Σημειώνεται γιά τήν ιστορία ότι ιδρυτικό μέλος τής Λέσχης ήταν κι ό τότε 'Αντιβασιλέας καί Πρωθυπουργός Γεώργιος Κονδύλης.

'Ο Γυμναστικός Σύλλογος Τρικάλων

'Ο Γυμναστικός Σύλλογος Τρικάλων έχει μιά πλούσια παράδοση 80 περίπου χρόνων καί ή ιστορία του εί-

σάν νόμιμο πολιτικό κόμμα καί συγκεκριμένα στά χρόνια 1932 - 36 είχε συσταθεί στήν πόλη Περιφερειακή 'Επιτροπή ('Αχτίδα) αυτού, αποτελούμενη από τούς... **Ραφαήλ Φελούς**, **Σ. Καπέτα**... (σελ. 62). Στή συνέχεια εμφανίστηκαν νέα στελέχη όπως στήν κατοχή οι... **'Αλέγρα Καπέτα - Νεγρίν**... (σελ. 63)

Τρικαλινά άρχοντόσπιτα

'Υπήρξαν κι άλλα τρικαλινά άρχοντόσπιτα, πού τ' άφάνισε ή εξέλιξη, καί στή θέση τους ύψώνονται σήμερα πολυκατοικίες όπως... του 'Εβραίου τραπεζίτη **Κοέν** (στά έβραϊκά, πίσω από τό σπίτι του 'Απ. Τεγοπούλου, πού ήτανε ένα πραγματικό άρχοντικό μέ υπέροχες τοιχογραφίες καί διακοσμήσεις... (σελ. 111)

Τό «Σαντεκλαίρ»

"Ενα άλλο κέντρο (καφέ - σαντάν) τής πόλεως μας τήν παλιά έποχή ήτανε τό περίφημο τότε «Σαντεκλαίρ». 'Ενα πολύ όμορφο κεντράκι στήν όδό Διάκου, όπου σήμερα ή 'Ισραηλιτική Συναγωγή, πού τό είχε ένας προοδευτικός 'Ισραηλίτης, όνομαζόμενος **Νεγρίν**. Είχε ένα πολύ ευρύχωρο καί γραφικό προαύλιο, γιατί τό μέρος εκείνο τότε ήτανε κλειστό, «τσικμάς», δηλαδή αδιέξοδο. Τό «Σαντεκλαίρ» είχε γίνει πολύ γνωστό κι ακόμα σήμερα πολλοί τό θυμούνται μέ κάποια νοσταλγία. Πιότερο όμως τό θυμούνται γιά τή μεγάλη καί αρκετά τολημική γιά εκείνη τήν τόσο σεμνότυφη έποχή καινοτομία του, γιατί είχε καί... γκαρσόνα, δηλαδή κοπέλλα σερβιτόρα. 'Η γκαρσόνα αύτή ήτανε μιά όμορφη κοπέλλα Σπανιόλα, φιλήδονη καί πολύ τσαχπίνια. Σερβίριζε τούς θαμώνες του «Σαντεκλαίρ» όλο σκέρσο καί νάζι, πράγμα που ξετρέλλαινε τούς τότε Τρικαλινούς, πού κατέκλυζαν τό κέντρο μόνο καί μόνο γιά νά πάρουν από τά κρινοδάκτυλά της τό πιστό καί τόν μεζέ, πότε - πότε καί νά δεχτούν μιά τσαχπίνικη ματιά της. 'Αλλά τό «Σαντεκλαίρ» τό προτιμούσαν καί γιά τούς καλούς μεζέδες, πού έφτιαχνε ό Νεγρίν, πού σιγά - σιγά είχε χάσει τό πραγματικό του όνομα κι όλοι τόν φώναζαν... κύρ Σαντεκλαίρ. Στήν άρχή οι θαμώνες του κέντρου του κι άργότερα οι γνωστοί καί φίλοι. 'Ακόμα καί οι όμόθηρσοί του.

Μιά κιθάρα κρεμασμένη πάνω από τόν μπουφέ του κέντρου ήτανε πάντοτε στή διάθεση κάθε καλλιφωνου

'Η παλαιά αγορά των Τρικάλων, πού άνεγέρθηκε τό 1890.

'Η Λέσχη Τρικάλων (έπιστημόνων)

'Η Λέσχη Τρικάλων είναι ένα σωματείο, πού έλάμπρυνε μέ τήν ύπαρξη του τήν πόλη μας κι έπαιξε ένα πολύ σημαντικό ρόλο στήν κοινωνική κι έκπολιτιστική εξέλιξη της. Είναι ένα σωματείο φιλοπρόοδο, έκπολιτιστικό καί πνευματικό, πού περιέλαβε στους κόλπους του έπιστήμονες, βιομηχάνους, έπιχειρηματίες, κτηματίες κ.ά. επίλεκτα μέλη τής κοινωνίας μας.

ναι γεμάτη από πολυάριθμες νίκες καί θριάμβους, πού κατήγαγε κατά καιρούς σ' όλους τούς τομείς του κλασσικού άθλητισμού. 'Ιδρύθηκε τό 1896.

Μετά τά εγκαίνια του Γυμναστηρίου, τό 1902, πολλοί Τρικαλινοί έδειξαν τήν αγάπη τους στό Γυμναστικό Σύλλογο... ό τραπεζίτης **'Ηλίας Κοέν**, ό τραπεζίτης **Μεγρή Σολομών**... (σελ. 194).

Τό ΚΚΕ στά Τρίκαλα

Στήν περίοδο πού τό ΚΚΕ δρούσε

ΤΑ ΠΑΛΙΑ ΤΡΙΚΑΛΑ

πελάτη, που μετά τό... έκτο ή... έβδο-
μο караφάκι τήν άκκομπανιάριζε.
Πιότερο μέ τήν κιθάρα αυτή έπαιζε ό
τότε ήλεκτρολόγος Γ. Λίτσας, ένας
ευχάριστος τρικαλινός τύπος, φημι-
σμένους κανταδόρος, πού σύχναζε
τακτικά στό «Σαντεκλαίρ». Σάν έπια-
νε στά χέρια του τήν καθάρα ό Λί-
τσας μεράκλωνε μέ τό ώραίο παιξιμό
του τούς πάντες. Έπαιζε μέ πολύ πά-
θος διάφορα μουσικά κομμάτια, έλα-
φρά καί κλασικά, εκείνης τής έπο-
χής. Είχε όμως τρομερή άδυναμία
στήν πασίγνωστη «Ισπανική ύποχώ-
ρηση», πού κάθε φορά πού τήν έπαι-
ζε μέ τήν κιθάρα, τό «Σαντεκλαίρ»
γιόμιζε από πελάτες καί περαστι-
κούς, πού συνωθοούνταν γιά ν' άπο-
θουμάσουν τήν κιθαριστική επιδεξιό-
τητά του.

Ό Λίτσας συνοδεούνταν πάντοτε
καί από ένα μικροσκοπικό σκυλάκι,
τόν «νάνο» όπως τό 'λεγαν. Τό σκυ-
λάκι αυτό, καλά εκπαιδευμένο, κάθε
φορά πού τό αφεντικό του μερακλώ-
νονταν κι έπαιζε μέ τήν κιθάρα, χό-
ρευε κι έκανε διάφορα νούμερα, συ-
νήθως κωμικές τουμπες κι έτσι γίνον-
ταν τό επίκεντρο του ένδιαφέροντος
τών θεατών, πού σέ κάθε νούμερό
του, χορευτικό ή άκροβατικό, τό χει-
ροκροτούσαν ζωηρά. Άργότερα τό
«Σαντεκλαίρ» εκλεισε καί στή θέση
του άνεγέρθηκε ή σημερινή όμορφη
Συναγωγή των συμπολιτών Ισραηλι-
τών. Τό όνομα όμως αυτό δέν έσβη-
σε. Τό πήραν άλλα κεντράκια τής πό-
λεώς μας, κυρίως ούζοπωλεία. (σελ.
114 - 115)

Ό δημόσιος φωτισμός τών Τρικάλων

...Μέ τό πέρασμα του χρόνου καί ι-
διαίτερα μετά τήν άπελευθέρωση τό
1881, δημιουργήθηκε καί ό πρώτος έ-
ξωτερικός φωτισμός τής πόλεως μέ
λάμπες καί φανάρια, πού τοποθετή-
θηκαν σέ κεντρικά σημεία τής πόλε-
ως μας (πλατείες καί δρόμους) κι άρ-
γότερα στίς συνοικίες (μαχαλάδες)...
Τέτοια φανάρια τοποθετήθηκαν
στή συνέχεια σέ διάφορους δρόμους
στό κέντρο τής πόλεως καί σέ μερι-
κές πολυσύχναστες συνοικίες, όπως
τό Βαρούσι, ή Βουβή, ή Μπάρα, ό
«Άγιος Κωνσταντίνος κ.ά. Ήτανε τά
φανάρια αυτά τετράγωνα, μέ χοντρά
τζάμια στερεωμένα πάνω σέ ξύλι-
νους στήλους, πιά χαμηλούς από
τούς μετέπειτα ηλεκτρικούς στή-
λους, καί άνάβονταν σάν σουρωπά-
νε από ειδικούς εργάτες του Δήμου,
πού άνέβαιναν σ' αυτά μέ σκάλες. Έ-

πικεφαλής αυτών ήτανε ένας Ισραη-
λίτης, φανοποιός στό επάγγελμα, ό
«Αβραάμ Σαλέμ», πού ήταν έπιφορτι-
σμένος μέ τή συντήρηση κι έπισκευή
τών φαναριών. Αυτός ό ίδιος προσω-
πικά είχε αναλάβει τό άναμμα τής με-
γάλης λάμπας άσετυλίνης, πού ήτα-
νε στό μέσο τής κεντρικής πλατείας,
καί των φαναριών στίς γωνίες των
κεντρικών τετραγώνων. (Σημείωση
Χρονικών: Ό όμοθηρικός Αβραάμ
Σαλέμ ζει ακόμη σήμερα). (σελ. 166)

... Τό 1935, προσλήθηκε στό έρ-
γοστάσιο ήλεκτροφωτισμού Σταμα-
τόπουλου σάν διοικητικός υπάλλη-
λος ό συμπολίτης Ισραηλίτης Χαΐμ
Σαλέμ, γιός του παλιού καί πολύ
γνωστού στήν πόλη μας φανοποιού
Αβραάμ Σαλέμ. Ό Χαΐμ Σαλέμ θυμά-
ται πολλά γεγονότα, πού συνέβησαν
στή διάρκεια του πολέμου καί τής κα-
τοχής. Τόν Άπρίλιο του 1941 τό έρ-
γοστάσιο βομβαρδίστηκε από τά
γερμανικά άεροπλάνα, μέ άποτέλε-
σμα νά γκρεμιστεί ή ανατολική πλευ-
ρά του κτιρίου καί νά καταστραφεί
σέ πολλά σημεία τής πόλεως τό δί-
κτυο ήλεκτροφωτισμού. Έπαψε νά
λειτουργεί γιά αρκετές μέρες. Τή μέ-
ρα πού καταλήφθηκε ή πόλη μας —
19 Άπριλίου 1941 — οι Γερμανοί ά-
παίτησαν τήν άμεση έπαναλειτουρ-
γία του εργοστασίου. Άλλά άς άφή-
σω καλύτερα, νά συνεχίσει, τόν Άντ.
Τάσιο, πού θυμάται σχετικά τά εξής:
«Από τόν Χαΐμ Σαλέμ του Αβραάμ,
Τρικαλινόν Έβραϊον, αρχαιότερον
διοικητικόν υπάλληλον, τόν ύπηρε-
τήσαντα πιστώς τήν Ήλεκτρικήν επί
1/3 του αιώνος (έτσι συνήθιζε νά λέ-
γει), πληροφορούμεθα, ότι οι Γερμα-
νοί έζήτησαν τήν κεφαλήν επί πίνακι
παντός εργαζομένου εις τό εργοστά-

σιον, εάν έντός επτά ήμερών δέν έ-
πανελειτούργει ό φωτισμός εις όρι-
σμένα σημεία τής πόλεως. Έτσι πε-
ρίπου διερμήνευσε τήν διαταγήν του
Γερμανού διοικητού τότε ή «Ελλη Θε-
οδοσοπούλου. Τό ζόρι βγάξει λάδι,
λέει μιά παροιμία. Καί λάδι καί πετρέ-
λαιο γιά τίς μηχανές, μπορούμε νά
συμπληρώσουμε τήν λαϊκήν αυτήν
ρήσιν, εις τήν ειδικήν ταύτην περί-
πτωσιν. Καί ό φωτισμός δόθηκε μιά
μέρα πριν καί σέ περισσότερα μάλι-
στα σημεία τής πόλεως, άφού οι τε-
χνίτες, έναερίτες καί μη τής Ήλε-
κτρικής κρατήθηκαν γαντζωμένοι έ-
πάνω στους στύλους σάν τίς μαϊμού-
δες επί πέντε όλόκληρες νύκτες μέ
τούς Γερμανούς από κάτω, πού τούς
σημάδευαν μέ τ' αυτόματα όπλα
τους (σελ. 172 - 173).

Ή Άστική Σχολή Τρικάλων

Τό 1917 ιδρύθηκε στά Τρίκαλα ή
Άστική Σχολή, πού ήταν παράρτη-
μα τής τότε Έλληνικής Φιλεκπαιδευ-
τικής Έταιρείας, πού έδρευε στήν Ά-
θήνα. Ήτανε ή σχολή αυτή πιότερο
γνωστή ως Άνώτερο Παρθεναγω-
γείο. Είχε τρεις μονάχα τάξεις καί
στεγάζονταν σ' ένα κτίριο στήν άρι-
στερή όχθη του Ληθαίου. Εκείνη τήν
έποχή οι κοπέλλες τής πόλεως μας
φοιτούσαν μόνο στό δημοτικό σχο-
λείο καί πολύ λίγες στό Σχολαρχείο.
Τά πρώτα δέ Τρικαλινά κορίτσια άρ-
χισαν νά φοιτούν στό τότε μικτό γυ-
μνάσιο από τό 1915 (σελ. 175).

Από τήν Άστική Σχολή (ή Παρθε-
ναγωγείο) τής πόλεως μας άποφοίτη-
σαν κατά καιρούς μεταξύ άλλων καί
οι παρακάτω Τρικαλινές πού αναφέ-
ρονται μέ τό πατρώνυμό τους: ... Ρα-
χήλ Μεγήρ, Νίνα Μεγήρ. (σελ. 176)

Άποκριάτικα ξεφαντώματα

Τήν ίδια περίοδο (1900 - 1920) δι-
νονταν στήν πόλη μας κάθε χρόνο τό
τελευταίο Σαββατόβραδο τής Άπο-
κριάς ό μεγάλος χορός του Γυμνα-
στικού Συλλόγου Τρικάλων, πού λέ-
γονταν ό «χορός των Τρικαλινών». Ό
χορός αυτός γίνονταν στήν άρχή
στήν αίθουσα του παλιού καφενείου
«Βασιλικό» ή «Έθνικό», όπου σήμερα
τό «Αχίλλειο» κι άργότερα, μετά τό
1918 σάν έγινε τό «Πανελλήνιο», στή
μεγάλη αίθουσα του.

Σ' αυτόν τόν χορό έπαιρναν μέρος
οι τότε οικογένειες τής πόλεως μας
... των Ισραηλιτών Μεγήρ, Ήλ. Κοέν,
Λεβή καί Αβραάμ Σαμπεθάι, (σελ.
179)

ΧΡΟΝΙΚΑ זכרונות

ΟΡΓΑΝΟ ΤΟΥ ΚΕΝΤΡΙΚΟΥ
ΙΣΡΑΗΛΙΤΙΚΟΥ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟΥ
ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

Σουρμελή 2 • 104 39 Αθήνα
τηλ.: 88.39.951

Υπεύθυνος σύμφωνα μέ τό Νόμο:
Ό Πρόεδρος του Κ.Ι.Σ.
Ίωσήφ Λόβιγγερ
Σουρμελή 2

Διανέμεται δωρεάν

Τό θέατρο του Συλλόγου Ἰσραηλιτῶν (1917 - 1929)

Στόν χώρο τῆς Δυτικῆς Θεσσαλίας ἡ Ἰσραηλιτική Κοινότητα Τρικάλων ἦταν πάντα ἡ πιό πολυπληθής· καθόλου περίεργο λοιπόν πού ἡ Κοινότητα αὐτή αἰσθάνθηκε προπολεμικά τήν ἀνάγκη, χάριν κοινωφελῶν σκοπῶν, νά δώσει καί ὀρισμένες θεατρικές παραστάσεις.

Οἱ ἐκδηλώσεις αὐτές, πέντε τουλάχιστον τόν ἀριθμό, δόθηκαν στά χρόνια 1916 ἕως καί 1930. Χαρακτηριστικά ὅλων ἡ ἐπιτυχημένη ἐμφάνιση τῶν νέων καί νεανίδων τῆς κοινότητος αὐτῆς, ὁ πλούσιος σκηνικός διάκοσμος, ἡ πολυτελής, λόγω τῶν ἀναγκῶν τῶν ἔργων, ἐμφάνιση τῶν ἐρασιτεχνῶν καί ἡ πρόθυμη ὑποστήριξη τοῦ κοινού.

Ἀνάμεσα στά χρόνια 1916 - 1918 παίχτηκε τό ἔργο «Ἡ κόρη τοῦ Ἰεφτά» στό ἐβραϊκό σχολεῖο Τρικάλων. Πρωταγωνίστησε στόν ὁμώνυμο ρόλο ἡ **Νίνα Γιακουέλ** πού μᾶς δίδει τή σχετική πληροφορία (τήν ἐπιβεβαιώνει ἀργότερα ὁ Β. Βαρούχ πού ἔλαβε μέρος στήν παράσταση).

Τό δράμα τοῦ Ρακίνα «Ραχήλ» παίχτηκε στίς 16.9.1917. Μέσω τοῦ τύπου παρακλήθηκαν οἱ κυρίες καί δεσποινίδες πού θά τιμοῦσαν τήν παράσταση «νά προσέλθουν ἄνευ πύλων — στό θέατρο «Βασιλικόν» — διά νά μή παρεμποδίζηται ἡ θέα εἰς τούς ὀπισθεν καθημέρους»¹.

Στό δράμα «Ἐσθήρ» (16.9.1917) πρωταγωνίστησε ἡ «καλλίμορφος δεσποινίς Ὡραιοζήλ Σιδοπούλου». Σημερινές πληροφορίες παλιῶν συμπολιτῶν τῆς ἀναφέρουν πῶς ἦταν «ἐκπάγλου καλλονῆς», ὅτι διατηροῦσε τόν τίτλο αὐτόν πολλές δεκαετίες καί ὅτι πρόσφατα πέθανε στό Λονδίνο, ὅπου ζοῦσε τά τελευταῖα χρόνια, μετά τό θάνατο τοῦ συζύγου τῆς Λεβή, ἀπό τόν Βόλο.

Στήν «Ἐσθήρ» ἐντύπωση προξένησε «ὁ πολυτελέστατος διάκοσμος τῆ σκηνῆς διά χρυσοκεντήτων παραπετασμάτων καί αἱ πολυτελέσταται ἀμφιέσεις τῶν ἐρασιτεχνῶν (πού) προσέδωκαν πολλήν μεγαλοπρέπειαν»². Στόν ρόλο τοῦ βασιλιά διακρίθηκε ἰδιαίτερα ὁ Γιομτώβ Γιακουέλ (θύμα ἀργότερα τοῦ Ὀλοκαυτώματος).

Κατά τή Νίνα Γιακουέλ ὁ νεαρός τότε Γιομτώβ σκηνοθέτησε τό ἔργο (καί τά ὑπόλοιπα τοῦ συλλόγου αὐτοῦ) μέ τή βοήθεια τοῦ Ἀσέρ Μωυσῆ. Κατά τήν ἴδια μαρτυρία τή μετάφραση τῶν ἔργων πού ἐπαιξε ὁ Σύλλογος Ἰσραηλιτῶν ἔκανε ἡ Ὡραιοζήλ Σιδοπούλου πού ἤξερε πολύ καλά γαλλικά ἀφοῦ διατηροῦσε Γαλλίδα καθηγήτρια στό σπίτι τῆς.

Τά ἴδια, πάνω - κάτω, πρόσωπα πού ἐπαιξαν στήν «Ἐσθήρ» ἔλαβαν μέρος καί σ' ἄλλη θεατρική ἐκδήλωση πού δόθηκε, στίς 5.5.1918, ἀπό ομάδα «νέων καί νεανίδων τῶν καλυτέρων οἰκογενειῶν»³ τῶν Ἰσραηλιτῶν. Στήν ἐκδήλωση αὐτή, πού ἐγίνε στο «Πανελλήνιο», παίχτηκε τό δράμα τοῦ Ρακίνα «Ἀτάλια» (στόν ὁμώνυμο ρόλο ἡ Νίνα Γιακουέλ). Ἐλαβαν ἐπίσης μέρος οἱ **Γιομτώβ**

Ἡ τρικαλινὴ καλλονὴ Ὡραιοζήλ Σιδοπούλου ὡς βασίλισσα Ἐσθήρ στο ὁμώνυμο δράμα τοῦ Ρακίνα.

(Ἡ φωτογραφία δέν εἶναι ἀπό τήν τρικαλινὴν παράσταση (1918) ἀλλὰ ἀπό τήν παράσταση τοῦ Βόλου (1922)).

Γιακουέλ, Ἀσέρ Μωυσῆς, ἡ Σάμ Σεβή, ὁ μικρός **Σάμ Λεβή** καί ἄλλοι. Καί στήν παράσταση αὐτή, πού πῆρε ἐγκωμιστική κριτική, ἐντύπωση προξένησε «ὁ σκηνικός διάκοσμος (πού) ἦτο τέλειος καί πλούσιος»⁴ (γιά τά πολυτελῆ κοστούμια καί τμήμα τοῦ ντεκόρ βλ. στή φωτογραφία τοῦ θιάσου πού παραθέτουμε).

Μιά ἄλλη θεατρική ἐκδήλωση τῆς Ἰσραηλιτικῆς Κοινότητος Τρικάλων ἦταν ἐκεῖνι τῆς 14.4.1929. Παίχτηκαν τότε στό «Νέο Κέντρον» «Οἱ Κατετρεγμένοι», «Ἰδιαιτέρως ἀπέσπασε τά θερμά συγχαρητήρια ἡ πρωτοστατοῦσα δεσποινίς **Ντόρα Μπεχόρ** ἥτις κάμνει πάντοτε ντόρο μέ τὰς λαμπράς ἐπιτυχίας τῆς»⁵.

ΤΟ ΘΕΑΤΡΟ ΤΟΥ ΣΥΛΛΟΓΟΥ ΙΣΡΑΗΛΙΤΩΝ (1917 - 1929)

Τρίκαλα 5.5.1918
Φωτογραφία του
θιάσου του Συλλόγου
Ισραηλιτών Τρικάλων
πού παρουσίασε τό
δράμα του Ρακίνα
«'Αττάλεια».

Στήν πρώτη σειρά
ἀπό ἀριστερά
1) Ραφαήλ Φελοῦς,
2) Νίνα Γιακουέλ
(‘Αττάλεια), 3) Σοφία
Καμόντου, 4) Χαΐμ
Σαλῆς, 5) Σάμ Λεβή,
6) Ραχήλ Μεγήρ,
7) ‘Ασέρ Μωυσῆς, καί
8) Γιομτῶβ Γιακουέλ
(βασιλεὺς). Στή
δεύτερη σειρά:
1) Σοφία Ματαθία,
2) ‘Εσθήρ Σεμτόβ,
3) Λουίζα Γιακουέλ,
4) Μαρίκα Ρικανάτη,
5) Δαυίδ Φερατζῆς,
6) ‘Αννα Λεβή. Στήν
τρίτη σειρά:
1) Μωῦσῆς Νεγρίν,
2) Δαυίδ ‘Εσδράς,
3) Τοτός ‘Ατούν,
4) Σολομών Ι. Σολομών

‘Από τήν τελευταία φράση τοῦ ἀνώνυμου σχολιαστή
τῆς ἐποχῆς, συνάγεται ἔμμεσα ὅτι πιθανότητα ἡ Ἰσραη-
λιτική Κοινότητα Τρικάλων ἔδωσε καί ἄλλες παραστά-
σεις, στή διάρκεια τοῦ μεσοπολέμου, μέ διακρινόμενη τή
Ντόρα Μπεχόρ. Τό συμπέρασμα αὐτό δέν μπορεῖ νά ἀ-
ποκλειστεί, γεγονός πάντως παραμένει πῶς δέν ἐντοπί-
σαμε ἄλλη ἀνάλογη ἐκδήλωση τῆς κοινότητας αὐτῆς
(κατά τόν Β. Βαρούχ, γύρω στά 1930 παίχτηκε «Ὁ θρίαμ-
βος τῆς Δικαιοσύνης») ἐνδεχομένως ὅμως ὁ συντάκτης
νά ἀναφέρεται σέ μία ἢ περισσότερες σχολικές θεατρι-
κές ἐκδηλώσεις τοῦ μεσοπολέμου (γιά τίς ὁποῖες θά μι-
λήσουμε σέ ξεχωριστή παράγραφο) καί στίς ὁποῖες πι-
θανότατα νά «ἔκανε ντόρον» ἡ **Ντόρα Μπεχόρ** ἢ καί ἄλ-
λες νεαρές Ἰσραηλίτισσες.

Φτωχή ἴσως ἡ συγκομιδή μας, ἀλλά ἄς μὴν ξεχνᾶμε
πῶς καί τά ἄλλα τρικαλινά σωματεία πού ἔδρασαν κατά
καιρούς (πέραν τῶν σχολικῶν ἐκδηλώσεων) δέν εἶχαν
μεγαλύτερη (θεατρική) κινητικότητα. ‘Ας σημειώσουμε
πῶς κατά τή **Νίνα Γιακουέλ** τό ἔργο «‘Εσθήρ» παίχτηκε
ἄλλες δύο φορές μετά τό 1917 στόν ὁμώνυμο ρόλο πρω-
ταγωνιστοῦσε ἡ ἴδια. Τέλος ἄς σημειωθεῖ πῶς πλεῖστα
μέλη τοῦ θιάσου τῶν Ἰσραηλιτῶν ἔπασαν στόν πόλεμο
θύματα τοῦ Ὀλοκαυτώματος (**Γιομτῶβ Γιακουέλ, Χαΐμ
Σαλῆς, Σοφία Ματαθία, Λουίζα Γιακουέλ, ‘Αννα Λεβή,
Μωυσῆς Νεγρίν, Ραχήλ Ματαθία κ.ἄ.**).

1. «Θάρρος» 16.9.1917
2. «Θάρρος» 17.9.1917
3. «Θάρρος» 1.5.1918
4. «Θάρρος» 6.5.1918
5. «Θάρρος» 15.5.1929

Φῶτης Σ. Βογιατζῆ, «Τό θέατρο στά Τρίκαλα (1881 - 1984)» **Τρικαλινά**, τό-
μος 5ος, Τρίκαλα 1985

(Γιά τήν ἐβραϊκή κοινότητα στά Τρίκαλα βλ. ἐπίσης **Χρονικά**, τεύχος 67 -
68, Μάρτιος - Ἀπρίλιος 1984).

ΠΟΙΗΣΗ ΓΙΟΖΕΚ ΜΠΡΟΝΔΣΚΥ

Ποιητικά ἀποσπάσματα

«Τίποτα πιό παράξενο δέν ἦταν ἀπό κεῖνον.
‘Ακόμη καί τά δόντια του
ἦτανε μαῦρα σάν κατράμι.
Τ’ ἀσπράδι τῶν ματιῶν του
μαῦρο κι αὐτό
στά μάγουλα χυνόταν φλογισμένο
κι ἔμοιαζε μέσ στή μέση ἡ ἴρις του
μ’ ἀγκάθι ματωμένο.
Γιατί τά μάτια του σκορπάγανε σκοτάδι;
Τόν Καβαλάρη ψάχνανε
μέσ στά δικά μας μάτια».

«Ρωτᾶς τό γιά πού!
Κι ἀναπάντητο μένει τό ἐρώτημά σου.
Τοῦ κόσμου τ’ ἀγκυροβόλιο
εἶναι στήν καρδιά
τῶν αἰώνιων παγετῶνων.
‘Ακόμη κι ἡ γλώσσα τῆς ἀπέραντης χώρας
ἔχει τό ριζιμιοῦ της στό βόρειο πόλο,
ἐκεῖ πού τό χιόνι κι ὁ ἄνεμος σφυρίζουν
περνώντας ἀπ’ τίς χαμαμάδες
καλύβας ξύλινης,
ἐκεῖ πού ὁ λόγος δέν ἔχει πιά πέραση».

JOSERH BRODSKY

ΝΟΜΠΕΛ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑΣ 1987

‘Ο θερμαστής από τό Λένινγκραντ

Ο Brodsky γεννήθηκε στο Λένινγκραντ στις 23 Μαΐου 1940 από Ρωσσοεβραίους γονείς. ‘Ο πατέρας του υπηρετούσε ως αξιωματικός στο ρωσικό Ναυτικό, άποσπασμένος στο φωτογραφικό τμήμα του ναυτικού μουσείου. Με τις έκκαθαρίσεις του Στάλιν, όταν ο ποιητής ήταν έννια χρονών, ο πατέρας του απολύθηκε απ’ τό στρατό λόγω της εβραϊκής καταγωγής.

Σέ λίγο και ό Brodsky άρχισε νά νιώθει τί σήμαινε τό νά είσαι Έβραίος στήν έποχή πού ό Στάλιν κυβερνούσε τή Ρωσία. ‘Όταν ό ποιητής έγινε 15 χρονών παράτησε τό σχολείο αναζητώντας μακριά από καταπίεσεις τήν έλευθερία του. ‘Αρχικά δούλεψε σ’ ένα εργοστάσιο, μετά στό ανατομείο ενός νοσοκομείου και στή συνέχεια πήρε μέρος σέ μία γεωλογική αποστολή, άφού, στό μεταξύ είχε έργαστεί και ως θερμαστής στό πλοίο. ‘Έτσι γνώρισε καλά τή Ρωσία και τή ζωή των ανθρώπων της κάτω απ’ τό μαρξιστικό σύστημα διακυβέρνησης. ‘Αρχίζει μετά νά διαβάζει μόνος του και μαθαίνει άγγλικά και πολωνικά. Μέ τίς πρώτες μεταφράσεις πού πραγματοποιεί μπαίνει στό μάτι των κρατούντων πού δέν άργούν νά τον περάσουν τό 1964 από δίκη στό Λένινγκραντ μέ τήν αιτιολογία ότι ζει παρασιτικά και τον καταδικάζουν σέ πέντε χρόνια καταναγκαστικά έργα. Τόν στέλνουν στή Σιβηρία όπου μένει δεκαοχτώ μήνες. Τού χαρίζουν τήν υπόλοιπη ποινή ύστερα από πολλές πιέσεις πρός τό Κρεμλίνο από μέρους τής δυτικοευρωπαϊκής διανόησης.

Τό 1962, γιά πρώτη φορά στέλνει μερικά άπ’ τά ποιήματά του στήν Άννα Achmatova (1888 - 1966) πού τόν καιρό εκείνο ή ρωσική διανόηση τή θεωρούσε αúθεντία στό ποιητικά. ‘Η άπάντησή της ήταν ή ακόλουθη: «‘Απ’ τόν καιρό του Mandelstam δέν έχω ξαναδιαβάσει τέτοια ποιήματα όπως αυτά του Brodsky».

Τά πρώτα, όμως, ποιητικά κείμενα του σημερινού Νομπελίστα δέν θεωρήθηκαν τότε αξιόλογα άπ’ τούς όμοτέχνους του. Τά έργα του βέβαια δέν κυκλοφόρησαν στή Ρωσία ποτέ τυπωμένα. Μόνο μερικά άπ’ τά ποιήματά του δημοσιεύτηκαν κατά καιρούς στό περιοδικό «Σύνταξη», πού κυκλοφορούσε κρυφά μεταξύ των αντικαθεστωτικών. Μέχρι τό 1972 ό Brodsky βρισκόταν κάτω απ’ τό άγρυπνο μάτι των άρχών άσφαλείας. Πολλές φορές μέ αιτήσεις του δοκίμασε νά πάρει άδεια έξόδου άπ’ τή Ρωσία και νά μεταβεί στό ‘Ισραήλ. Οί άπαντήσεις των άρχών ήταν άρνητικές. Τόν ‘Ιούνιο του 1972 ύστερα από πιέσεις κυβερνήσεων και διανοουμένων του άφαιρείται ή ρωσική ύπηκοότητα και του δίνεται ή άδεια νά εγκαταλείψει τή Ρωσία. Μαζεύει τά υπάρχοντά του πού χωράνε σέ μία μικρή βαλίτσα και φεύγει

γιά τήν ‘Αμερική. ‘Από κει ό Jossif Brodsky έστειλε τή γνωστή έπιστολή στόν Μπρέζνιεφ στήν όποία μεταξύ άλλων γράφει: «Οί ποιητές ξαναγυρίζουν στόν τόπο πού γεννήθηκαν και μεγάλωσαν ή ό ίδιοι ή τά βιβλία τους». ‘Η άνασφάλεια πού νιώθει ό Brodsky άρχικά, στήν ‘Αμερική ξεπερνιέται. Γρήγορα παίρνει τήν άμερικανική ύπηκοότητα και άρχίζει νά διδάσκει σέ διάφορα πανεπιστήμια.

Γίνεται μέλος τής ‘Αμερικανικής ‘Ακαδημίας Γραμμάτων και Τεχνών, καθηγητής στό Πανεπιστήμιο τής Κολούμπια και έπίτιμος διδάκτορας του Πανεπιστημίου του Yale.

Τά έργα του, πού έγραψε στή μητρική του γλώσσα, μεταφράστηκαν σέ δώδεκα γλώσσες. Τό τελευταίο του βιβλίο «‘Αναμνήσεις άπ’ τό Λένινγκραντ», τό ‘γραψε στ’ άγγλικά, ζωντανεύοντας έτσι δυναμικά τήν άμερικανική γλώσσα. Τά σημαντικότερα άπ’ τά έργα του είναι: «Σ’ έναν ήλικιωμένο αρχιτέκτονα άπ’ τή Ρώμη» και «Ρωμαϊκά ‘Ελεγεία και άλλα ποιήματα». Τό σκεπτικό τής Σουηδικής ‘Ακαδημίας γιά τήν άπονομή στόν Brodsky του βραβείου Νόμπελ μεταξύ άλλων αναφέρει: «Γιά τόν ποιητή ή ποίηση είναι ένα θείο δώρο. Οί

θρησκευτικές διαστάσεις του έργου του είναι πολυσήμαντες. Μεταφυσικά και ήθικά έρωτήματα άποτελούν τή βάση του. Οί ανατολικοευρωπαϊκές καταβολές του, γεωγραφικά, γλωσσικά και πολιτιστικά έπηρέασαν βαθιά τό έργο του στό όποιο αντικατοπτρίζεται ένας άσυνήθιστος θεματικός πλούτος και μία πολυδιάστατη γνωσιολογική έμπειρία. Τό έργο του περιχωρεί ένα ευρύτερο φάσμα στοιχείων πού προέρχονται άπ’ τή μελέτη τής προγενέστερης λογοτεχνίας και ένα μοναδικό βιοθεωριακό όραμα πού άφορά τά του κόσμου τούτου».

‘Ο θρησκευτικός μυστικισμός του ποιητή διανθισμένος μέ φιλόνια και πρωτοχριστιανικά έρανίσματα, νεοπλατωνικούς έκστασιασμούς και μεταφυσικές ανατάσεις βασισμένες στήν ταλμουδική ιουδαϊκή παράδοση και στή μυστική τής «Καβάλας» άνέρχεται τήν κλίμακα του ‘Ιακώβ γιά νά συνοψίσει τό Σαβαώθ. ‘Ο Γιαχβέ και τό Λένινγκραντ είναι γιά τόν Brodsky οί δύο μεγάλες του άγάπες πού τόν ζωοποιούν στήν ξενιτιά.

(Τάκης Μάρτης, από τήν «Έβδομη», 1.11.1987)

ΑΓΓΛΙΑ: Απελευθέρωσε τα Μάρμαρα!!!

Μιά από τις άφισες που έχει τυπώσει η 'Επιτροπή Κέμπης για την επιστροφή των 'Ελγινείων

Μιά 'Εβραία των ΗΠΑ δίνει τη μάχη για τὰ 'Ελγίνεια Του ΤΑΚΗ ΚΑΡΠΟΥΤΖΟΓΛΟΥ

Η υπόθεση των 'Ελγινείων μαρμάρων που τόσο άδικα και άδοξα ξενιτεύθηκαν και στολίζουν τώρα τό βρετανικό μουσείο, συγκινεί όχι μόνο τούς "Έλληνες που διεκδικούν τούς θησαυρούς της πατρίδας τους, αλλά και πολλούς ξένους. Στίς ΗΠΑ μέ πρωτοβουλία μιάς 'Εβραίας των ΗΠΑ φιλότεχνης, ιδρύθηκε πρόσφατα μιά επιτροπή για την επιστροφή των μαρμάρων στην πατρίδα τους.

'Η κ. Γκάλια Κέμπης, που διδάσκει λογοτεχνία σέ γυμνάσια και κολέγια της περιοχής της Νέας Υόρκης, μή μπορώντας νά άνεχτεί άλλο τή μέγιστη αὐτή άδίκη και σοκαρισμένη έντονα από τή διεθνή άδικοφροσύνη έμπρός στην κλοπή αὐτή, ξεκίνησε στίς ΗΠΑ τή μάχη της αὐτή, για νά γυρίσουν τά μάρμαρα στην 'Ελλάδα.

«'Ορμώμενοι από τίς ΗΠΑ και άσκώντας τίς κατάλληλες πιέσεις, θά καταφέρουμε νά προκαλέσουμε μιά διεθνούς επιπέδου κατακραυγή για την παρά-

νομη κράτηση των μαρμάρων αὐτών από τούς Βρετανούς. Θά προσπαθήσουμε νά τούς κάνουμε νά αισθανοῦν τροπή και έννοχή για αὐτό που έκαναν τότε και γι' αὐτό που συνεχίζουν νά κάνουν», εἶπε ή κ. Κέμπης.

Μαζί μέ τούς 'Αντρέα και 'Ελευθερία Ξηροῦ, Τάσο Μαυρίκη, 'Αντρέα Λαμπρινό και τὰ υπόλοιπα μέλη τής δωδεκαμελούς αὐτῆς έπιτροπῆς, ή κ. Κέμπης μάχεται άσταμάτητα για τόν σκοπό αὐτό.

Σέ πρόσφατη επίσκεψή της στην 'Ελλάδα, πήρε πολύ θετικές αντιδράσεις από τούς ιθύνοντες τοῦ ὑπουργείου Πολιτισμοῦ που συνάντησε.

'Ακόμη, βρέθηκε μέ τόν γνωστό τραγουδιστή **Γιώργο Νταλάρα** που τής ὑποσχέθηκε ότι στό πρόγραμμα του θά αφιερώσει μιά σειρά τραγουδιών για τόν σκοπό αὐτό.

«Πλήγωσαν τήν περιφάνεια μας όταν πήραν τά μάρμαρά μας», τής εἶπε ό Γ. Νταλάρας.

'Η κ. Κέμπης τυπώνει άφίσες και άνακοινώσεις στό σχολείο όπου δουλεύει και έχει κυριολεκτικά κατακλύσει τήν 'Αστόρια μέ αὐτά.

«Πρέπει οἱ "Έλληνες νά αισθανθοῦν τό μέγεθος τής άδικίας που ὑπόκειται και νά αγωνιστοῦν για νά πάρουν τά μάρμαρά

τους, όπως αγωνίζονται οἱ 'Εβραῖοι για νά κατορθώσουν νά βγάλουν τούς όμόθρησκούς τους από τή Σοβιετική 'Ενωση».

'Ακόμη, ή όργάνωση αὐτή σκοπεύει νά δώσει ένα χορό, τὰ έσοδα τοῦ οἴοιου θά διατεθοῦν για τή δημιουργία πληροφοριακοῦ ὕλικου που θά διατεθεῖ στό μέση ενημέρωσης.

Θά νικήσουμε!

'Από τούς ιθύνοντες τοῦ βρετανικοῦ μουσείου, ή κ. Κέμπης δέν έλαβε καμία άπάντηση για τό θέμα αὐτό, αλλά ιδιαίτερα ένθαρρυντικές είναι οἱ ὑποσχέσεις που δημιούργησε μέ άνάλογους οργανισμούς που δροῦν στή Μεγάλη Βρετανία, από Βρετανούς που πιστεύουν στην έπιστροφή των μαρμάρων.

«Θά νικήσουμε. Θά πάρουμε τούς ήρωές μας πίσω», εἶπε ή κ. Κέμπης. «Οἱ ἴδιοι οἱ Βρετανοί είχαν πεί ότι θά τὰ επέστρεφαν. 'Η πρόφασή τους για τήν κατακράτηση των μαρμάρων ήταν τό ότι οἱ "Έλληνες δέν έχουν τό κατάλληλο μουσείο.

»'Η έλληνική κυβέρνηση κτίζει τώρα ένα μουσείο άξίας 30 εκατομμυρίων δολαρίων για τό σκοπό αὐτό. Δέν ὑπάρχουν πιά άλλες δικαιολογίες».

'Η κ. Κέμπης πιστεύει ότι παρ' όλο τό ὕψηλό αὐτό κόστος, τό μουσείο αὐτό άξίζει νά κτιστεῖ και ότι οἱ άγώνες για τόν έπαναπατρισμό των 'Ελγινείων, πρέπει νά συνεχιστοῦν.

«Δέν ὑπάρχει ωραιότερος σκοπός. 'Αναζητοῦμε, επιτέλους, πολιτιστική και ιστορική δικαιοσύνη. Οἱ ήρωες που στολίζουν τά μάρμαρα, πολέμησαν για τήν 'Ελλάδα και άνήκουν σέ αὐτήν. Τά μάρμαρα αὐτά είναι μέρος τής ιστορίας τής 'Ελλάδας».

Μέ τήν κίνηση αὐτή ελπίζει ή κ. Κέμπης ότι θά άναζωογονηθεῖ τό ενδιαφέρον για τήν 'Ελλάδα και τόν πολιτισμό της.

('Από τήν «**Πρωινή**», εφημερίδα τής όμογένειας στίς ΗΠΑ, 8.9.1987).

□ Διόρθωση Δημοσιεύματος

Στό τεῦχος 95 τοῦ περιοδικοῦ μας, στό άρθρο «Τά άρωματικά φυτά παρ' αρχαίους 'Ισραηλίταις» τοῦ ἱατροῦ — 'Αμ. 'Επ. Καθηγητοῦ τοῦ Πανεπιστημίου 'Αθηνών κ. **'Ιω. Γ. Παπαγιαννοπούλου**, θά πρέπει νά γίνουν, μεταξύ άλλων, οἱ παρακάτω διορθώσεις: Σελίς 17, σειρά 11 σκόρδον αντί τοῦ: σκόρρον — Σελίς 17, σειρά 24 τόν αντί: τών — Σελίς 17, στήλη 3, σειρά 20 1130 αντί: 130 — Σελίς 20, στήλη 3, σειρά 21 μεταβαλοῦσαι αντί: μεταβαλοῦσαι — Σελίς 21, στήλη 1, σειρά 49 τό έξ αὐτών εξαγόμενον αντί: εξαγόμενος και σελίς 22, στήλη 3, άράδες 25,29 και 33 Παπαγιαννόπουλος αντί: Παναγιαννόπουλος.

* * *

Συμπλήρωση δημοσιεύματος

Τό άρθρο τής κ. Κατ. Δασκαλάκη, μέ τίτλο «12 'Οκτωβρίου 1944: οἱ Γερμανοί κατακτητές εγκαταλείπουν τήν 'Αθήνα», είναι άπόσπασμα από άρθρο που δημοσιεύτηκε στό περιοδικό «'Επιλογές».

עץ חיים היא

Δένδρον ζωής είναι η Τορά..
(Παροιμ. 3:18)